

School werkt!

Over jongeren en jongvolwassenen in de RMC-regio Utrecht

Tweede meting: 2018

KBA Nijmegen

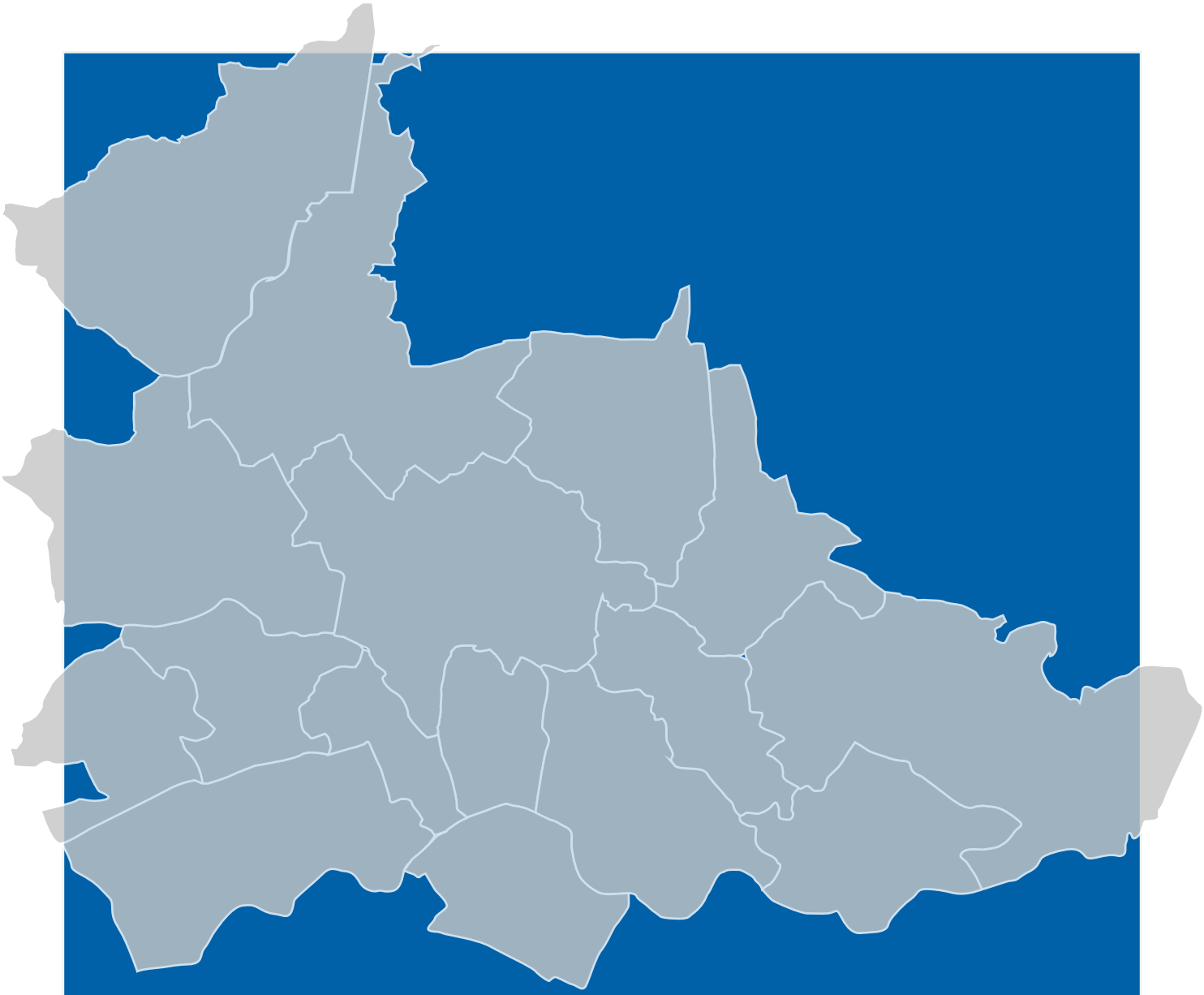

COLOFON

© 2019, KBA Nijmegen

ISBN 978-94-92743-17-6

De SchoolWerkt-monitor wordt uitgevoerd door KBA Nijmegen:
Ton Eimers (red.)
Tim Hilkens
Annet Jager
Rita Kennis
Mariska Roelofs

In samenwerking met NJi:
Paulina Hublart
Sandra van Wersch

Vormgeving:
Yvonne Meeuwsen

Foto's:
Nationale Beeldbank

In opdracht van de gemeente Utrecht, namens de partners in de SchoolWerkt-agenda.

Deze publicatie is te downloaden op
www.kbanijmegen.nl en **www.schoolwerkt.nl**

Voorwoord

Voor u ligt de tweede rapportage die we hebben gemaakt over de uitkomsten van de School-Werkt-monitor. In de SchoolWerkt-monitor worden alle jongeren en jongvolwassenen gevolgd die wonen in de RMC-regio Utrecht. In de eerste rapportage keken we vooral naar de cijfers: hoe gaat het met de schoolloopbaan van de jongeren en jongvolwassenen? In deze tweede rapportage gaan we nader in op de verhalen achter de cijfers. We hebben gesproken met jongeren zelf, met beleidsmakers en managers, maar vooral met de professionals die zich dagelijks bezighouden met opleiden, begeleiden en ondersteunen van de jongeren.

Er zijn zes verdiepingen gedaan:
- naar de loopbanen van jongeren in een kwetsbare positie;
- naar de positie van het havo;
- naar de samenwerking in de overgang vmbo-mbo;
- naar de aanpak van voortijdig schoolverlaten;
- naar de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt;
- en naar de doelgroep van nieuwkomers in het onderwijs.

Deze onderzoeken hadden soms tot doel om specifieke aspecten verder uit te diepen, zoals de sterke toename van uitval kort na de achttiende verjaardag van studenten of de rol van discriminatie bij het vinden van een stageplaats. In andere gevallen moest het onderzoek juist meer overzicht bieden, zoals bij de problematiek van nieuwkomers in het onderwijs. In alle onderzoeken stond echter de vraag centraal wat de samenwerkende partijen in de SchoolWerkt-agenda anders, meer of beter kunnen doen om nog meer jongeren een succesvolle schoolloopbaan te bieden. De uitkomsten zijn verwerkt in deze rapportage.

De bijdragen in de rapportage laten zien dat de zoektocht naar verbeterpunten vruchtbaar is geweest. Elke bijdrage eindigt met concrete aanbevelingen onder de noemer ‘Aandacht & actie’. Hoewel het met veruit de meeste jongeren in de regio goed gaat in hun schoolloopbaan, is er nog voldoende vooruitgang te boeken. Door jongeren uit het vso nog beter naar en tijdens hun mbo-opleiding te begeleiden, kan het percentage dat uiteindelijk een startkwalificatie haalt verder omhoog. Door nieuwkomers beter te volgen in het onderwijs en hen beter psychisch te ondersteunen, vergroten we hun kans op succes. De regio heeft een lange traditie van samenwerking. Door op onderdelen nog beter en intensiever samen te werken kunnen nog meer jongeren geholpen worden in hun (school)loopbaan.

Net als in de eerste rapportage presenteren we de onderzoeksuitkomsten in korte, zelfstandig en leesbare artikelen. Wilt u meer weten over de cijfers of achtergronden maak dan – in de digitale versie – gebruik van de knoppen die in de tekst zijn opgenomen. Achter deze knoppen zijn aanvullende tabellen, toelichtingen en teksten uit het onderzoek opgenomen.

Ik wens u veel leesplezier!

Ton Eimers
Onderzoeksleider SchoolWerkt-monitor

Inhoudsopgave

06 De belangrijkste punten in de SchoolWerkt-monitor

08 De SchoolWerkt-monitor

10 De jongeren in de regio

12 Hoe gaat het met de jongeren in de regio?

14 Aandacht voor speciaal

18 Havo: rotonde van het vo

20 Vmbo-mbo

23 Voortijdig schoolverlaten

26 De aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt

29 Nieuwkomers in de regio

De belangrijkste punten in de monitor

HET GAAT GOED

In de eerste meting van de SchoolWerkt-monitor zagen we dat het met veruit de meeste jongeren in de RMC-regio Utrecht goed gaat in hun schoolloopbaan. Ook in deze tweede meting zien we dat de meeste jongeren een succesvolle schoolloopbaan in het vo hebben en doorstromen naar vervolgonderwijs. Op 20-jarige leeftijd heeft 91 procent een diploma in het vo of mbo gehaald, heeft 77 procent een startkwalificatie en volgt 76 procent nog steeds onderwijs.

ER ZIJN OOK ZORGEN

De inspanningen om jongeren te ondersteunen in hun schoolloopbaan en om uitval en voortijdig schoolverlaten te voorkomen, lijken effect te hebben. Maar er blijven ook zorgen. Het meest opvallend is het percentage jongeren dat op 22-jarige leeftijd nog geen startkwalificatie heeft: 14 procent. Een deel van hen heeft voortgezet speciaal onderwijs, praktijkonderwijs of entree met diploma als eindonderwijs (2%) of is voortijdig schoolverlater (7%). Duidelijk is dat er op 22-jarige leeftijd jaarlijks nog altijd duizend jongeren het initieel onderwijs achter zich laten zonder startkwalificatie.

AANDACHT VOOR SPECIAAL

Van deze duizend jongeren heeft bijna de helft een achtergrond in het vso, pro, OPDC of entree-opleiding. Zij behoren tot de zogenaamde jongeren in een kwetsbare positie. De kans dat deze 'kwetsbare' jongeren eindigen zonder startkwalificatie is groot.
Met name leerlingen uit het vso hebben het moeilijk in het mbo. In het vierde jaar na de overstap heeft 43 procent van de oud-vso-leerlingen het mbo verlaten zonder startkwalificatie. Een ander negatief signaal is het hoge percentage dat stopt of wisselt van opleiding in het eerste jaar mbo: 46 procent.
Hetzelfde geldt voor de leerlingen die vanuit het OPDC naar het vso zijn doorgestroomd. Ook zij lopen op langere termijn een groot risico op voortijdig schoolverlaten. Na enkele jaren is meer dan 70 procent van de uitstromers richting vso voortijdig schoolverlater. Slechts enkelen slagen erin een startkwalificatie te behalen.

HAVO: ROTONDE VAN HET VO

Het karakter van het havo als 'rotonde' van het vo heeft belangrijke positieve aspecten. Zo biedt het mogelijkheden voor mobiliteit: leerlingen kunnen vanuit het vmbo naar het havo (en verder) opstromen en omgekeerd kunnen leerlingen die het havo-diploma niet behalen afstromen naar het vmbo of doorstromen naar het mbo. Maar er is ook een belangrijke keerzijde: de tussentijdse in- en uitstroom leidt tot onrust in de klassen, veel leerlingen lopen studievertraging op en de ongediplomeerde uitstroom uit de havo-bovenbouw is hoog. De scholen lijken zich onvoldoende bewust van de omvang en de gevolgen van een niet-doorlopende schoolloopbaan voor de leerling.

OVERGANG VMBO-MBO EN LOB

In de afgelopen jaren is er veel geïnvesteerd in meer en betere loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) voor leerlingen in het vmbo. Aan de ene kant is er succes geboekt in het professionaliseren van LOB: in het vo wordt meer dan ooit gewerkt aan LOB en in het mbo wordt steeds meer gekeken hoe nieuwe studenten in een passende opleiding geplaatst kunnen worden. Aan de andere kant echter zijn de resultaten niet altijd aantoonbaar in de loopbanen van de jongeren. Positief is dat de uitval in het eerste jaar mbo is afgenomen, maar daar staat tegenover dat nog altijd bijna een op de vijf studenten in het eerste jaar wisselt van opleiding. Alle inspanningen hebben er niet toe geleid dat dit percentage is gedaald. Ook lukt het maar moeilijk om jongeren te laten kiezen voor beroepen en arbeidsmarktsectoren waarin tekorten bestaan (bijv. techniek).

VOORTIJDIG SCHOOLVERLATEN OP 18-JARIGE LEEFTIJD

Een deel van de jongeren verlaat het onderwijs zonder startkwalificatie. Een groot deel van hen is voortijdig schoolverlater. De cijfers laten zien dat het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters het hoogst is onder de 18-jarigen. Die plotselinge stijging heeft te maken met de leer- en kwalificatieplicht, die eindigt op de dag dat iemand 18 jaar wordt. Er wordt binnen het mbo geen specifiek beleid gehanteerd om risico's op voortijdig

schoolverlaten op 18 jaar te signaleren of om de uitval rond 18 jaar te voorkomen. De preventieve aanpak van scholen richt zich op alle mbo-studenten en is niet aan leeftijd gebonden. Ook voor de RMC-subregio's geldt dat zij zich niet specifiek op het voorkomen van uitval op 18 jaar richten.

AANPAK OUD-VSV'ERS

Jongeren die eenmaal zijn uitgevallen en niet meer aan een opleiding beginnen zijn zogenaamde oud-voortijdig schoolverlaters (oud-vsv'ers). De aanpak oud-vsv'ers door de vier RMC-subregio's is op hoofdlijnen gelijk. De subregio's kiezen ervoor oud-vsv'ers direct te benaderen om met hen in gesprek te komen. Met de directe benadering worden successen behaald. De 'actieve benadering' vergt echter veel van de gemeente en partners: veel personele inzet en doorzettingsvermogen, specifieke capaciteiten, langdurig commitment en goede samenwerking. Niet in alle subregio's blijken de partners daartoe in staat of bereid te zijn.

KANS OP WERK EN LOB

Met de economische groei van de afgelopen jaren is ook de vraag naar mbo'ers weer fors gestegen. Toch kiest nog steeds een deel van de jongeren voor opleidingen met weinig werkperspectief, terwijl elders tekorten bestaan. In de afgelopen jaren is er veel aandacht en energie gestoken in het versterken van LOB, maar het lukt nog moeilijk om jongeren voor opleidingen en beroepen te laten kiezen waarvoor tekorten op de arbeidsmarkt bestaan. Als mogelijke oorzaak wordt genoemd dat het aspect van beroepskeuze te veel op de achtergrond is geraakt. Beroepsbeelden zijn onvoldoende bekend, werkexploratie is nog te weinig gericht op het opdoen van ervaringen en er is nog onvoldoende aandacht voor reflectie op ervaringen die leerlingen opdoen in stages en werkoriëntatie.

KANS OP STAGE

Een gevolg van de economische groei is dat ook het tekort aan stageplaatsen sterk is afgenomen. Dat neemt niet weg dat studenten van bepaalde bol-opleidingen nog steeds minder goede kans hebben om een stagebedrijf te vinden. De aandacht in de scholen verschuift nu meer naar vraagstukken als de kwaliteit van stages en het vinden van passende stageplaatsen voor jongeren met een extra ondersteuningsbehoefte. Een bijzonder punt van aandacht is stagediscriminatie. Het onderzoek laat zien dat stagediscriminatie vanwege migratieachtergrond voorkomt. Tegelijkertijd blijkt het moeilijk om goed zicht te krijgen op de aard en omvang. Bewustwording en betere signalering zijn eerste stappen op weg naar verbetering van de situatie.

NIEUWKOMERS IN DE REGIO

In de SchoolWerkt-agenda is veel aandacht voor jongeren in een kwetsbare positie. Zo ook voor 'anderstalige nieuwkomers'. De groep nieuwkomers is lastig in kaart te brengen, omdat goed cijfermateriaal ontbreekt. Partijen hebben slechts zicht op een deel van de doelgroep. Nieuwkomers zijn kwetsbaar in hun toegang tot onderwijs. Voor nieuwkomers tussen 12 en 18 jaar bestaan er zogenaamde eersteopvangscholen, ook wel internationale schakelklassen (ISK). Voor jongeren van 18 jaar en ouder bestaat er geen dergelijke, structurele voorziening. De overgang van ISK naar het vo is moeilijk en vraagt specifiek om aandacht voor de taalverwerving en de sociaal-emotionele en persoonlijke problematiek van nieuwkomers. Anders dan in het vo is er in het mbo geen landelijke regeling en bekostiging voor onderwijs aan nieuwkomers. De mbo-instellingen hebben diverse, eigen aanpakken en bedienen verschillende doelgroepen nieuwkomers.

De SchoolWerkt-monitor

DE SCHOOLWERKT-AGENDA

In de RMC-regio Utrecht is de afgelopen jaren veel bereikt. De overgang tussen vmbo en mbo wordt goed gecontroleerd, verzuim wordt beter geregistreerd en gemeld en het voortijdig schoolverlaten is sterk afgenomen. Dat is mede het resultaat van een jarenlange samenwerking tussen voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en gemeenten in de regio. Samen hebben zij in 2015 een gezamenlijke agenda ontwikkeld: de SchoolWerkt-agenda. De SchoolWerkt-agenda geeft invulling aan de gezamenlijke ambitie om zoveel mogelijk jongeren kansrijk deel te laten nemen aan de samenleving. Extra aandacht is er voor kwetsbare jongeren in het onderwijs en voor jongeren die al langere tijd school zonder startkwalificatie hebben verlaten. De SchoolWerkt-agenda is met concrete maatregelen uitgewerkt in de vervolgaanpak voortijdig schoolverlaten (2017-2020).

DE SCHOOLWERKT-AGENDA

In de SchoolWerkt-agenda wordt gewerkt vanuit vijf actielijnen:

- Actielijn 1: creëren van een sterke basis voor de jongere
- Actielijn 2: loopbaanoriëntatie organiseren in een doorgaande leerlijn
- Actielijn 3: sluitende overgangen en warme overdracht
- Actielijn 4: extra ondersteuning waar nodig
- Actielijn 5: goede aansluiting onderwijs arbeidsmarkt.

MEER WETEN

METEN IS WETEN: DE SCHOOLWERKT-MONITOR

Om erachter te komen op welke punten de samenwerking in de regio zich in de toekomst zou moeten richten, wordt onderzoek gedaan. Namens de gezamenlijke partijen in de SchoolWerkt-agenda heeft de gemeente Utrecht opdracht verleend voor monitoring: de SchoolWerkt-monitor. In de SchoolWerkt-monitor staan de jongeren en jongvolwassenen woonachtig in de RMC-regio Utrecht en hun schoolloopbaan centraal. De hoofdvraag is hoe het met hen gaat: zitten ze op school, halen ze een diploma, krijgen ze ondersteuning, hebben ze werk? De SchoolWerkt-monitor moet helpen om knelpunten zichtbaar te maken en oplossingsrichtingen te vinden.

De eerste meting van de SchoolWerkt-monitor is in januari 2018 verschenen. In deze meting is de schoolloopbaan van alle jongeren en jongvolwassenen kwantitatief in beeld gebracht (peildatum 1 oktober 2017). De resultaten wezen uit dat het met de meeste jongeren en jongvolwassenen goed gaat in hun schoolloopbaan: ze behalen hun diploma, bereiken een startkwalificatie en volgen in de meeste gevallen tot na hun 20e jaar nog een opleiding. Maar er blijft een deel dat een minder succesvolle schoolloopbaan heeft. Er zijn nog genoeg verbeterpunten.

De publicatie van de eerste meting van de SchoolWerkt-monitor vindt u hier.

DE TWEEDE METING

In deze tweede meting van de SchoolWerkt-monitor wordt een update gegeven van de cijfers uit de eerste meting. We kijken opnieuw naar hoe het gaat met de schoolloopbaan van de jongeren en jongvolwassenen woonachting in de RMC-regio Utrecht (peildatum 1 oktober 2018) en kijken of er iets veranderd is ten opzichte van de eerste meting.

Nieuw in deze tweede meting zijn de zes verdiepende onderzoeken met de thema's: nieuwkomers, leeftijdsgrens 18 jaar en oud voortijdig schoolverlaten, havo: rotonde van het vo, overgang vmbo-mbo, aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt en loopbanen van jongeren in een kwetsbare positie. Het doel van de verdiepende onderzoeken, die meer kwalitatief van aard zijn, is om antwoord te geven op de vraag: ontvangen de jongeren de ondersteuning die ze nodig hebben om een goede maatschappelijke positie te bereiken? In elk deelonderzoek hebben we daarom gekeken naar wat de knelpunten zijn, wat er wordt gedaan en of dat voldoende is. Het doel is om niet alleen om knelpunten zichtbaar te maken, maar ook om oplossingsrichtingen aan te dragen.

AANDACHT & ACTIE

Het onderzoek op de verschillende thema's levert belangrijke aandachts- en actiepunten op voor de partners in de SchoolWerkt-agenda. In de rapportage vindt u deze punten herkenbaar terug onder de kop 'Aandacht & actie'.

DATA EN PRIVACY

We maken in de SchoolWerkt-monitor gebruik van verschillende data, van onder meer gemeenten, mbo-instellingen, het OPDC Utrecht en De Overstap. Alle data zijn gekoppeld tot één databestand: het SchoolWerkt-bestand. Tenzij anders vermeld, zijn alle cijfers, grafieken en tabellen in deze rapportage gebaseerd op dit bestand.

Het staat voorop dat de privacy van de jongeren en jongvolwassenen in de monitor goed gewaarborgd blijft. Daarom hebben we met alle dataleveranciers duidelijke afspraken gemaakt en gewerkt met een procedure die voldoet aan de nieuwe privacywetgeving. Een uitgebreide verantwoording van deze werkwijze vindt u hier.

ZELF AAN DE SLAG

We bieden u als lezer de mogelijkheid om in de digitale versie van de tekst door te klikken naar uitgebreidere beschrijvingen en analyses en aanvullende informatie, bijvoorbeeld op websites of in achterliggende documenten. U herkent deze mogelijkheid aan de knop:

Daarnaast is het mogelijk om op verschillende plaatsen door te klikken naar meer en uitgebreidere tabellen. Veel van de tabellen bieden de gelegenheid cijfers uit te splitsen naar bijvoorbeeld gemeente, subregio of samenwerkingsverband. Dat kan via de knop:

De digitale versie van de rapportage, met daarin de links naar achterliggende informatie en tabellen kunt u downloaden op de website van de SchoolWerkt-agenda: **www.schoolwerkt.nl**.

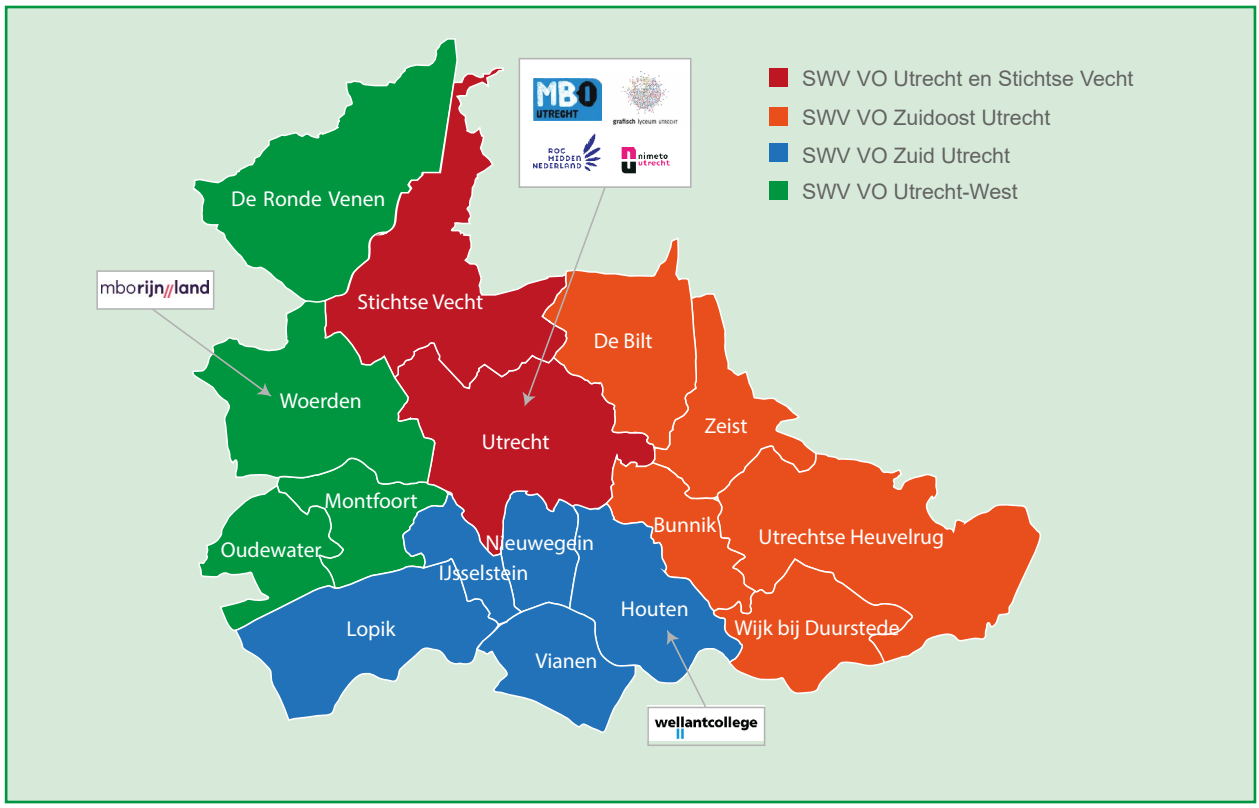

De jongeren in de regio

VIER LEEFTIJDEN

In de SchoolWerkt-monitor kijken we hoe het gaat met de jongeren en jongvolwassenen woonachtig in de RMC-regio Utrecht. Daarbij kijken we op een andere manier naar vraagstukken als voortijdig schoolverlaten, studie- en beroepskeuze en overgangen tussen onderwijstypen. Niet het presteren van scholen of het rendement van opleidingen staat centraal, maar de situatie van de jongeren. We kijken naar de schoolloopbaan en belangrijke peilmomenten daarbinnen. Dit doen we door te kijken naar de (onderwijs)situatie op vier belangrijke leeftijden, namelijk op 16-, 18-, 20- en 22-jarige leeftijd (peildatum 1 oktober 2018). De peilmomenten zijn zo gekozen dat ze verschillende fasen en overgangsmomenten in de schoolloopbaan bestrijken en tegelijk voor beleid relevante grenzen markeren.

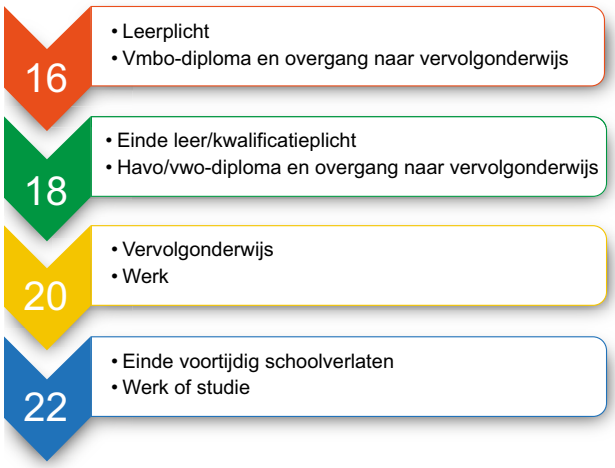

OMVANG EN SAMENSTELLING

Allereerst kijken we naar de omvang en de samenstelling van de populatie jongeren en jongvolwassenen uit de regio op 16-, 18-, 20-, en 22-jarige leeftijd. Voor de leesbaarheid spreken we in het vervolg van de rapportage kortweg over ‘jongeren’.

In de eerste meting zagen we al dat de omvang van de leeftijdsgroepen groter wordt naarmate de leeftijd toeneemt. Dit is ook nu het geval: de leeftijdsgroep 22-jarigen omvat met bijna 12.000 personen ruim 1.000 personen meer dan de leeftijdsgroep 16-jarigen. Veelal gaat het om studenten die naar Utrecht verhuizen om daar een studie te volgen.

De invloed van de aantrekkingskracht van Utrecht als studentenstad zien we terug in de samenstelling van de leeftijdsgroepen. We zien een verschuiving van de regiogemeenten naar de gemeente Utrecht: naarmate de leeftijd van de jongeren toeneemt, neemt het percentage jongeren dat in de gemeente Utrecht woont toe en in de regiogemeenten af. Ook het percentage vrouwen neemt toe naarmate de leeftijd van de jongeren stijgt. Dat houdt verband met het feit dat meer vrouwen dan mannen voor een studie in Utrecht kiezen en zich daar vestigen.

Omvang en samenstelling peilgroepen

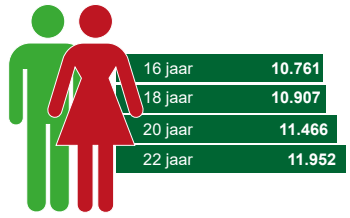

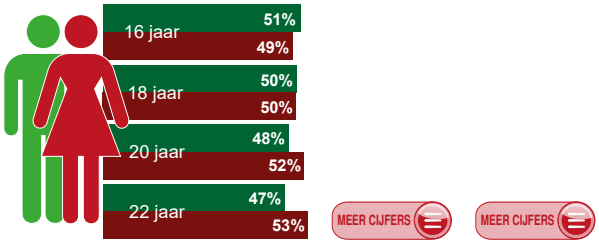

LEEFTIJD EN SCHOOLLOOPBAAN

Dat de peilmomenten verschillende fasen en overgangsmomenten in de schoolloopbaan bestrijken en tegelijk voor beleid relevante grenzen markeren, zien we terug in de cijfers.

Op 16-jarige leeftijd hebben de meeste jongeren er vier jaar voortgezet onderwijs (vo) opzitten. De helft van hen zit inmiddels in de bovenbouw van het havo of vwo. Voor ruwweg de andere helft is het een spannend moment: zij doen eindexamen vmbo of hebben zojuist de overstap naar het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) gemaakt. Een klein deel van de 16-jarigen volgt een andere route, bijvoorbeeld via voortgezet speciaal onderwijs (vso) of praktijkonderwijs (pro). Een nog kleiner deel volgt (tijdelijk) geen onderwijs.

Op de leeftijd van 18 jaar heeft de grote bulk van de vmbo-leerlingen de overstap naar het mbo gemaakt en volgt daar opleiding. Een klein deel van hen heeft met of zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten. Verreweg de meeste havo- en vwo-leerlingen zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs, maar ook hier zien we dat een deel (tijdelijk) geen onderwijs meer volgt. Met het bereiken van de leeftijd van 18 jaar stijgt het aantal voortijdig schoolverlaters sterk: van ongeveer 130 op 16-jarige leeftijd tot 680 op 18-jarige leeftijd. Iets meer (ongeveer 840) 18-jarigen hebben het onderwijs ook verlaten, maar dan mét een startkwalificatie.

Bij de 20-jarigen zien we plotseling veel nieuwe jongvolwassenen: zij komen van buiten de regio naar Utrecht om te gaan studeren in het hoger onderwijs. Het leeftijdscohort is gegroeid tot boven de 11.000. Meer dan de helft van deze 20-jarigen zit in het hoger onderwijs. Ruim 2.000 volgen nog een opleiding in het mbo, maar ook bijna 2.780 hebben het onderwijs al verlaten. Daarvan is bijna een derde voortijdig schoolverlater.

Op de leeftijd van 22 jaar maken we de balans op: tot 23 jaar worden de jongvolwassenen actief gevolgd en benaderd in het kader van de aanpak voortijdig schoolverlaten. Na hun 23e verjaardag worden zij, ook zonder startkwalificatie, niet meer tot de voortijdig schoolverlaters gerekend. Voor het overgrote deel is dat ook niet nodig: 60 procent van alle 22-jarigen volgt nog onderwijs en bijna een derde is met een startkwalificatie uit het onderwijs gestroomd. Ongeveer 1.000 jongvolwassenen verlaten het initieel onderwijs zonder startkwalificatie. De vraag is hoe het hen verder in de loopbaan gaat en welke rol het onderwijs daarbij kan spelen.

Situatie in onderwijs, per peilgroep

Onderwijssituatie	16 jaar	18 jaar	20 jaar	22 jaar
In onderwijs	98%	85%	76%	60%
Vo – vmbo	17%	1%	-	-
Vo – havo-vwo	51%	7%	0%	0%
Vo – anders	0%	-	-	-
Vso	3%	1%	0%	0%
Praktijkonderwijs	2%	0%	-	-
Mbo	25%	39%	18%	8%
Hoger onderwijs	1%	35%	57%	53%
Vavo/ve	0%	3%	1%	0%
Niet in onderwijs zonder sk	2%	8%	9%	8%
Voortijdig schoolverlater (vsv)	1,2%	6,2%	7,5%	6,7%
Eindonderwijs praktijkonderwijs	0%	1%	1%	1%
Eindonderwijs vso cluster 3	0%	1%	1%	1%
Eindonderwijs entree met diploma		0%	0%	1%
Vrijstelling leerplicht	0%	0%	-	-
Niet in onderwijs met sk	0%	7%	15%	31%
Totaal (N = 100%)	10.761	10.907	11.466	11.952

MEER CIJFERS MEER CIJFERS

Hoe gaat het met de jongeren in de regio?

HET GAAT GOED

In de eerste meting van de SchoolWerkt-monitor zagen we dat het met veruit de meeste jongeren in de regio goed gaat. Ook in deze tweede meting zien we dat de meeste jongeren een succesvolle schoolloopbaan in het vo hebben en doorstromen naar vervolgonderwijs.

Op 20-jarige leeftijd is dit de stand:

- ✓ 91 procent heeft een diploma in het vo of mbo gehaald
- ✓ 77 procent heeft een startkwalificatie
- ✓ 76 procent volgt nog steeds onderwijs en 15 procent is gestopt, maar heeft wel minimaal een startkwalificatie

De percentages met diploma en startkwalificatie liggen wederom hoog. Bij de groep 22-jarigen liggen de percentages zelfs nog hoger (94% en 86%), maar dat komt door de nieuwe instroom van nieuwe studenten die zich in de regio vestigen om daar een studie te volgen.

Opvallend is ook de hoge onderwijsdeelname. Vanzelfsprekend is die het hoogst onder de jongere peilgroepen. Maar zelfs bij de 22-jarigen is dat percentage nog 60 procent, waarvan de meesten in hoger onderwijs (53%)

Hoogst behaalde diploma, per peilgroep

Hoogste diploma	16 jaar	18 jaar	20 jaar	22 jaar
Diploma	28%	83%	91%	94%
• Vmbo	27%	35%	12%	5%
• Havo/vwo	1%	41%	53%	55%
• Mbo-1	0%	2%	2%	2%
• Mbo-2/3/4	0%	5%	24%	31%
Geen diploma	72%	17%	9%	6%
Totaal (N =100%)	10.761	10.907	11.466	11.952

MEER CIJFERS MEER CIJFERS

De startkwalificatie

Een startkwalificatie is een diploma van havo of vwo of van mbo-niveau 2 of hoger. Jongeren die nog geen startkwalificatie hebben zijn leerplichtig (kwalificatieplichtig) tot hun 18e jaar. Die verplichting vervalt zodra de jongere een startkwalificatie behaalt. Jongeren van 12 tot 23 jaar die het onderwijs verlaten zonder een startkwalificatie behaald te hebben, worden voortijdig schoolverlater. Voortijdig schoolverlaters van 23 jaar en ouder tellen niet meer mee in de statistieken.

Hoewel een startkwalificatie vaak geassocieerd wordt met een beroepsopleiding in het mbo, behalen veel meer jongeren een startkwalificatie via de AVO-route: van de 22-jarigen behaalt 31 procent een startkwalificatie via een mbo-diploma en 55 procent via een havo/vwo-diploma, de overige 14 procent heeft (nog) geen startkwalificatie.

En er zijn nog meer signalen waaruit blijkt dat het goed gaat met de jongeren in de regio. Hierover meer in de bijdragen hierna.

MAAR HET KAN NOG BETER

De inspanningen om jongeren te ondersteunen in hun onderwijsloopbaan en om uitval en voortijdig schoolverlaten te voorkomen, lijken effect te hebben. Maar er blijven ook zorgen. Het meest opvallend is het percentage jongeren dat op 22-jarige leeftijd nog geen startkwalificatie heeft: 14 procent. Een deel van hen is nog in onderwijs en heeft kans alsnog een startkwalificatie te behalen (5%), maar het grootste deel heeft het onderwijs al verlaten en heeft vso, pro of entree met diploma als eindonderwijs (2%) of is voortijdig schoolverlater (7%). Duidelijk is dat er op 22-jarige leeftijd jaarlijks nog altijd duizend jongeren het initieel onderwijs achter zich laten zonder startkwalificatie.

Een deel van de jongeren die het onderwijs zonder startkwalificatie verlaten heeft, behoort tot de zogeheten jongeren in een kwetsbare positie: jongeren waarvan bekend is dat zij een speciale vorm van onderwijs hebben gevolgd of in hun schoolloopbaan extra ondersteuning hebben gehad. Verderop zal blijken dat de term kwetsbaar niet voor niets is gekozen.

Een ander punt van aandacht is de keuze voor een beroepsopleiding, meestal na het vmbo. We zien dat nog steeds bijna een op de vijf studenten in het eerste verblijfsjaar in het mbo van opleiding wisselt. En hoewel de meeste jongeren een beroepsopleiding kiezen met voldoende arbeidsmarktperspectief, kiest nog altijd een derde van de jongeren een beroepsopleiding met een geringe tot matige kans op werk.

De aandacht hierna gaat uit naar de jongeren voor wie de schoolloopbaan tot hun 23e jaar minder succesvol verloopt. In de bijdragen hierna gaan we daar dieper op in en kijken we naar de cijfers en achtergronden.

Maar lang niet alles is bekend of uit te drukken in cijfers. Zo zijn er geen betrouwbare cijfers over de leerlingen die extra ondersteuning in het regulier vo krijgen en weten we weinig over hoe het de jongeren vergaat in het hoger onderwijs. De cijfers die wel bekend zijn, geven een beeld van het onderwijs dat grote inspanningen doet om leerlingen en studenten met problemen extra te ondersteunen. De vraag is waar en hoe het nog beter kan.

Aandacht voor speciaal

GEEN STARTKWALIFICATIE

In de eerste meting van de SchoolWerkt-monitor hebben we laten zien dat bijna een op de tien jongvolwassenen van 22 jaar geen startkwalificatie heeft behaald. Ook in de tweede meting blijkt dat van alle 20- en 22-jarigen circa 9 procent geen startkwalificatie heeft gehaald en geen onderwijs meer volgt. Een deel van hen volgde eindonderwijs dat niet tot een startkwalificatie leidt (pro, vso met profiel arbeidsmarkt of dagbesteding of entree-opleiding).

Voortijdig schoolverlaten (vsv) en eindonderwijs zonder startkwalificatie (sk), per peilgroep

	Vsv	Eindonderwijs zonder sk
16 jaar	1%	0%
18 jaar	6%	2%
20 jaar	8%	2%
22 jaar	7%	2%

MEER CIJFERS

Ten opzichte van de eerste meting is het percentage voortijdig schoolverlaters onder 20-jarigen iets hoger (+0,3%) en onder 22-jarigen juist iets lager (-0,5%). Het algemene beeld is ongewijzigd: van elke jaargroep halen ongeveer duizend jongeren geen startkwalificatie. Van deze duizend jongeren heeft bijna de helft een achtergrond in het vso, pro, OPDC of entree-opleiding. Zij behoren tot de zogenaamde jongeren in kwetsbare positie. De kans dat deze 'kwetsbare' jongeren eindigen zonder startkwalificatie is groot.

In deze bijdrage kijken we naar de schoolloopbaan van jongeren die uitstromen uit het vso, pro en OPDC. Voor een deel van hen eindigt de schoolloopbaan na het vso of pro. Een groot deel stroomt echter door naar vervolgonderwijs, vooral naar het mbo.

VAN VSO NAAR MBO

Jaarlijks gaan ongeveer 1.650 jongeren uit de RMC-regio Utrecht naar een school voor vso. Daarvan stromen er gemiddeld 155 per jaar door naar het mbo. Het grootste deel is afkomstig van een school voor cluster 4 (74%) en cluster 2 (18%). Slechts een klein deel komt van een school voor cluster 3 (7%) of cluster 1 (1%).

Percentage vsv naar kwetsbare en niet-kwetsbare jongeren, 22 jarigen

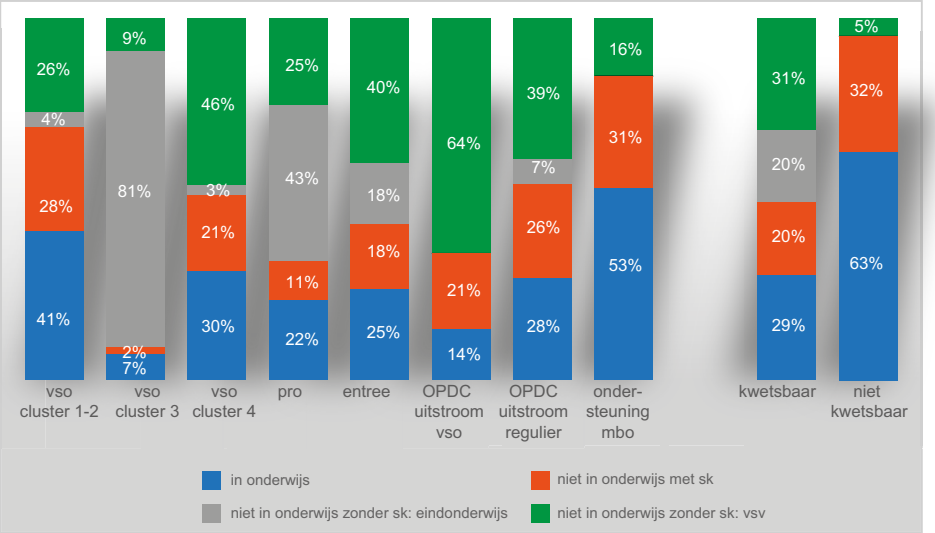

MEER CIJFERS

Het vso kent vier clusters:

- Cluster 1: blinde, slechtziende kinderen;
- Cluster 2: dove, slechthorende kinderen en kinderen met een taal- spraakontwikkelingsstoornis;
- Cluster 3: motorisch gehandicapte, verstandelijk gehandicapte en langdurig zieke kinderen;
- Cluster 4: kinderen met psychische stoornissen en gedragsproblemen.

MEER WETEN

In de SchoolWerkt-monitor kunnen we terugkijken hoe het de jongeren is vergaan die in de afgelopen vijf jaar de overstap vanuit vso naar mbo hebben gemaakt. De eerste groep voor wie we dat kunnen zien, zijn de vso-leerlingen die in 2013 op het vso zaten en in 2014 in het mbo zijn gestart. Voor hen is het inmiddels het vierde jaar na de overstap (en het vijfde jaar in het mbo). De laatste groep waar we naar kijken, maakte in 2018 de overstap (eerste jaar in het mbo).

Het valt op dat het percentage dat het mbo zonder startkwalificatie verlaat, snel oploopt na het eerste jaar. In het vierde jaar na de overstap heeft 43 procent van de oud-vso-leerlingen het mbo verlaten zonder startkwalificatie. Deze cijfers gelden voor de leerlingen uit cluster 4, ongeveer driekwart van alle vso-leerlingen.

Van de groep die tussen 2013 en 2014 de overstap maakte, heeft in totaal 48 procent een startkwalificatie gehaald. Een deel daarvan volgt in het vierde jaar na de overstap nog (vervolg)onderwijs. Daar staat tegenover dat ruim de helft in het vierde jaar na de overstap (nog) geen startkwalificatie heeft. Zorgelijk is dat 20 procent procent nog geen enkel vo- of mbo-diploma heeft.

Een ander signaal waaruit blijkt dat de jongeren uit het vso het moeilijk hebben in het mbo is het hoge percentage dat stopt met de opleiding in het eerste jaar mbo: van de oud-cluster 4 leerlingen stopt 46 procent met de opleiding in het eerste jaar, ongeveer de helft daarvan switcht in het eerste jaar naar een andere opleiding binnen dezelfde mbo-instelling. Voor vso-leerlingen uit de clusters 1 en 3 is het moeilijk een goed beeld te geven, omdat het om kleine aantallen gaat. Leerlingen uit cluster 2 zijn veel succesvoller in het mbo en halen vaker een startkwalificatie (84%, vierde jaar na de overstap).

VAN PRO NAAR MBO

Elk jaar gaan ongeveer 1.150 jongeren uit de regio naar een school voor pro. Gemiddeld stromen 114 leerlingen per jaar van het pro door naar het mbo. In de afgelopen jaren is het aantal doorstromers telkens gestegen, tot boven de 130. Ook voor deze leerlingen kunnen we maximaal vier jaar na de overstap naar het mbo kijken.

Op het eerste oog wijkt het beeld niet sterk af van dat van het vso: van de oud-pro-leerlingen heeft in het vierde jaar na de overstap 47 procent het mbo verlaten zonder startkwalificatie. Een belangrijk verschil is echter dat veel pro-leerlingen alleen voor de entree-opleiding naar het mbo gaan. Een deel van hen volgt de entree-opleiding al binnen het pro. Voor deze leerlingen is de entree-opleiding eindonderwijs. Van de 47 procent zonder startkwalificatie (en niet in onderwijs) is 29 procent voortijdig schoolverlater en volgde 18 procent de entree-opleiding als eindonderwijs (met diploma). Ter vergelijking: bij de oud-vso-leerlingen is 43 procent uit het onderwijs zonder startkwalificatie en daarvan is 39 procent voortijdig schoolverlater en volgde maar 4 procent de entree-opleiding als eindonderwijs (met diploma).

*Percentage overstappers uit **vso cluster 4** naar mbo uit onderwijs zonder startkwalificatie, per jaargroep*

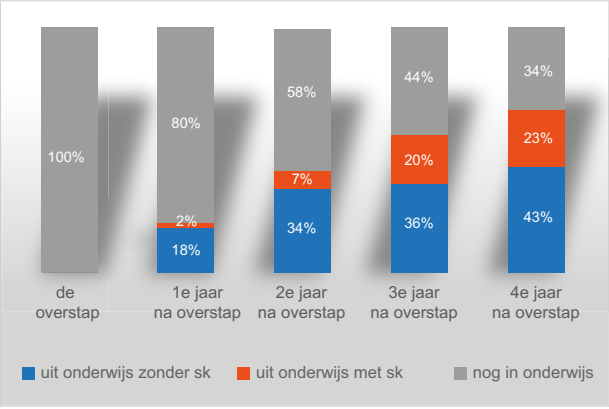

MEER CIJFERS

*Percentage overstappers uit **pro** naar mbo uit onderwijs zonder startkwalificatie (sk), per jaargroep*

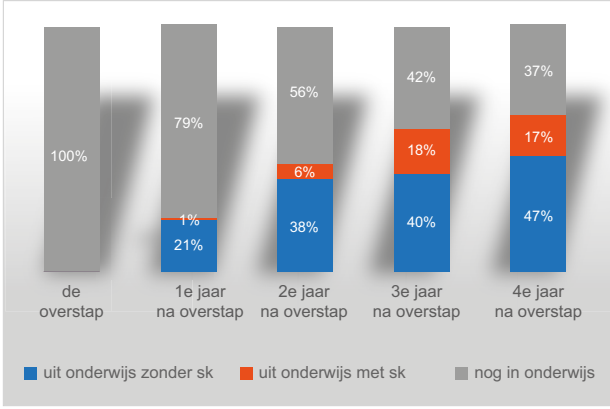

MEER CIJFERS

Pro-leerlingen zijn relatief succesvol in het mbo. Opvallend is dat van de pro-leerlingen die vier jaar geleden de overstap naar het mbo maakten 34 procent een diploma op mbo-niveau 2 heeft gehaald en nog eens 3 procent op niveau 3. Overigens geldt ook voor de pro-leerlingen dat een zeer hoog percentage (50%) stopt met de opleiding in het eerste jaar mbo. De meeste van hen starten opnieuw met een opleiding.

Van vso en pro naar werk

Recent onderzoek in de RMC-regio Utrecht laat zien dat een deel van de pro- en vso-leerlingen niet voor vervolgonderwijs kiest, maar uitstroomt naar de arbeidsmarkt. In het cohort dat is gevolgd, ging het om 42 procent van de leerlingen uit het pro en 40 procent van de vso-leerlingen. Het onderzoek laat ook zien dat van deze jongeren maar een klein deel stabiel werk vindt met een inkomen boven bijstandsniveau. Van de pro-uitstromers heeft na tweeënhalf jaar ruim een kwart (28%) stabiel werk; van de vso-uitstromers is dat maar 10 procent.
De conclusie luidt dat de positie van jongeren die rechtstreeks uit vso en pro naar de arbeidsmarkt uitstromen kwetsbaar is en extra aandacht vraagt van betrokkenen.

MEER WETEN

DE BOVENSCHOOLSE VOORZIENING OPDC UTRECHT

OPDC Utrecht is de bovenschoolse voorziening van het samenwerkingsverband Sterk VO. Op OPDC Utrecht zitten leerlingen die als gevolg van een stapeling van problematiek tijdelijk geen regulier onderwijs kunnen volgen. De leerlingen hebben vrijwel allemaal te maken met multi-problematiek. Bij vrijwel alle leerlingen is sprake van (externaliserende en/of internaliserende) gedragsproblematiek. Daarnaast spelen bij de meeste leerlingen problemen in de privésituatie. Veelal gaat het om problemen thuis of lichamelijke klachten. Bijna alle leerlingen hebben ook problemen in de leerhouding of met leervaardigheden. De zware en gestapelde problematiek van alle leerlingen vertaalt zich door naar hulpverlening of externe partijen die bij de leerlingen betrokken zijn. Ruim 75 procent van alle leerlingen krijgt hulpverlening of ondersteuning van ten minste één externe instelling of partij.

Programma op maat

Op OPDC Utrecht heeft iedere leerling een programma op maat met veel ondersteuning. De opdracht is om leerlingen binnen twee jaar weer terug te schakelen naar regulier onderwijs, maar het belangrijkste is dat de leerling uitvindt wat hij of zij zelf wil, wat bij hem of haar past en wordt voorbereid op zijn of haar eigen toekomst. In praktijk stroomt een deel van de leerlingen daarom niet uit naar regulier vo, maar halen zij een diploma op het OPDC, stromen zij uit richting vso of anders.

Instroom en uitstroom

Elk jaar stromen gemiddeld ruim 100 leerlingen nieuw in op OPDC Utrecht. Een vergelijkbare groep verlaat het OPDC weer. Het OPDC heeft een aanvullende rol ten opzichte van het vso. Zo werkt het OPDC nauw samen met vso-school het Kromme Rijn College in Utrecht. Vso-leerlingen die vmbo-examen willen en kunnen doen, stromen in het vierde leerjaar in op OPDC Utrecht om zich daar voor te bereiden op het examen. Omgekeerd stromen ook veel leerlingen uit van het OPDC naar het vso.

Leerlingen voor wie hun problemen te zwaar of te complex zijn en waar OPDC Utrecht geen passend programma voor kan bieden, stromen meestal uit naar een vso-school; het gaat om ongeveer een kwart van alle leerlingen. Doordat de uitstroom al jaren wordt gemonitord, is bekend dat die uitstroom naar het vso in de afgelopen jaren is gegroeid en recentelijk weer licht gedaald.

MEER WETEN

De meeste leerlingen – circa twee op de drie – stromen uit naar regulier (vervolg)onderwijs. Voor een belangrijk deel zijn dit leerlingen die op OPDC Utrecht een vmbo-diploma halen en hun onderwijsloopbaan vervolgen in het mbo.

VSO uitstroom kwetsbare groep

In de SchoolWerkt-monitor worden leerlingen van OPDC Utrecht gevolgd in hun onderwijsloopbaan. De uitstromers van het OPDC naar het vso lopen op langere termijn een groter risico op voortijdig schoolverlaten dan leerlingen die uitstromen naar regulier (vervolg)onderwijs. Na enkele jaren is meer dan 70 procent van de uitstromers richting vso voortijdig schoolverlater. Slechts enkelen slagen erin een startkwalificatie te behalen. Wel haalt een groter deel een diploma. In 2018 heeft 7 procent van de vso-uitstromers uit 2012-2013 of 2013-2014 een vo-diploma behaald en 40 procent een entree-diploma (op mbo-niveau 1). Tegelijkertijd blijven ook de andere oud-leerlingen van het OPDC kwetsbaar. Van de groep leerlingen die uitstroomt naar regulier (vervolg)onderwijs is op termijn bijna 40 procent voortijdig schoolverlater en haalt bijna een derde na enkele jaren een startkwalificatie. Ook voor deze leerlingen geldt dat

een groter deel wel een diploma haalt. Van de leerlingen die in 2012-2013 of 2013-2014 uitstroomden naar regulier onderwijs heeft in 2018 33 procent een vo-diploma en 21 procent een entree-diploma.

Coaching na uitstroom: transitie

Om te zorgen voor een goede startpositie van leerlingen die uitstromen naar regulier vo werkt OPDC Utrecht sinds twee jaar met een schakelcoach die de overgang van de leerling naar de nieuwe vo-school begeleidt.

Deze schakelcoach is mentor van de leerlingen in de laatste periode op het OPDC en bereidt de leerlingen voor op hun nieuwe vo-school. Ook het docententeam op de vo-school zelf wordt voorbereid op de komst van de leerling door de leerling te bespreken en handelingsadviezen mee te geven. Daardoor is de ontvangst van de leerling na schakeling veel beter. De betrokkenheid van de schakelcoach met de leerling en de school wordt na uitstroom van het OPDC langzaam afgebouwd. Na twee tot drie maanden is de leerling 'geland' en kent ook het team de leerling goed.

Percentage vsv en behaalde startkwalificaties in de jaren na uitstroom, per type uitstroombestemming, naar jaar van uitstroom

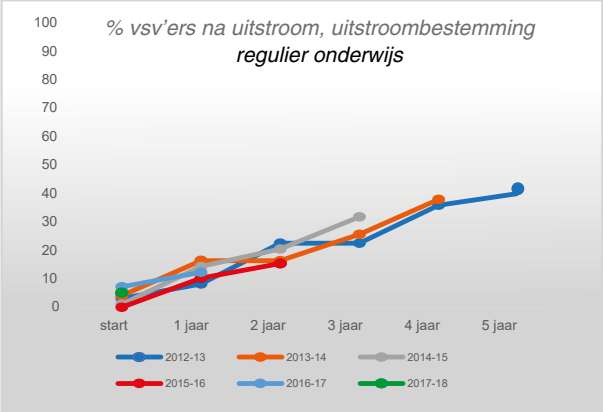

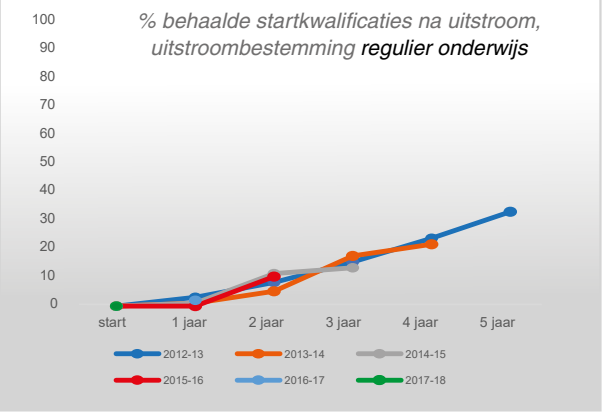

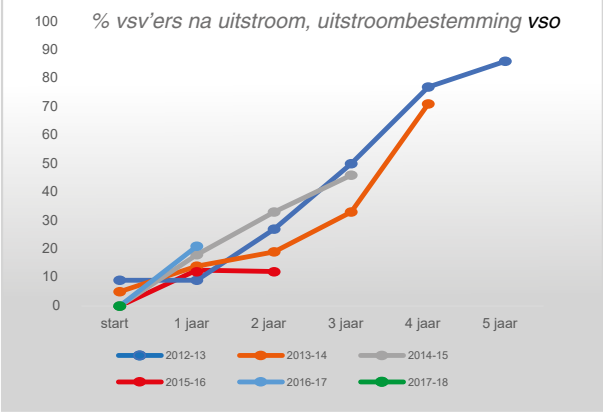

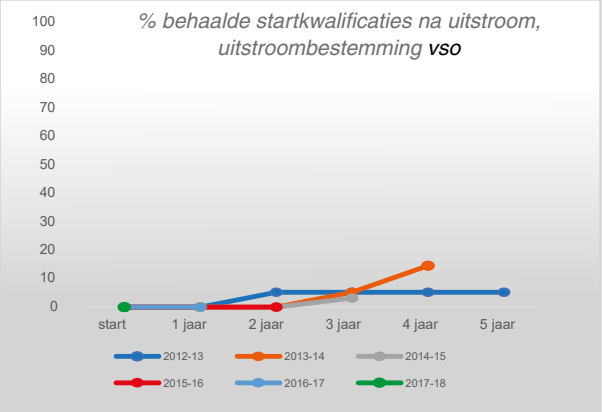

AANDACHT & ACTIE

- Leerlingen uit het vso die doorstromen naar het mbo slagen er voor een groot deel niet in een beroepsopleiding af te ronden. Voor deze problematiek is dringend extra aandacht nodig. Hetzelfde geldt voor de doorstroom van het OPDC naar het mbo, maar ook voor de doorstroom van de entree-opleiding naar vervolgonderwijs. De aanpak met schakelcoaches voor leerlingen die doorstromen van OPDC naar regulier vo lijkt succesvol en zou ook toegepast kunnen worden voor de overstap naar het mbo en ook de aanpak met pluscoaches in het mbo zou actiever kunnen worden ingezet voor instroom vanuit het vso en het OPDC (zie ook actielijn 4 en de inzet van transitiecoaches).
- Leerlingen uit vso en pro die doorstromen naar werk blijken moeilijk voldoende werk en inkomen te vinden. Het onderzoek 'sluitend van school naar werk' noemt verschillende aandachts- en actiepunten.

Havo: rotonde van het vo

EEN BELANGRIJKE ONDERWIJSSOORT

Het aandeel jongeren in de regio dat het (regulier) vo instroomt via het havo of vwo is de laatste jaren gestegen, van 45 procent in 2013 tot 54 procent in 2018. Daarmee is het havo een (steeds meer) belangrijke onderwijssoort die door een groot deel van de jongeren in het vo wordt gevolgd.

MEER WETEN

DE ROTONDE VAN HET VO

Veel leerlingen beginnen op het havo, maar maken later een overstap naar ander onderwijs. Een deel 'stroomt af' naar vmbo, een ander deel 'stroomt op' naar vwo. Ook zijn er havo-leerlingen die tussentijds de overstap naar het mbo maken. Opvallend is dat deze tussentijdse uitstroom niet alleen in de eerste jaren (onderbouw) plaatsvindt, maar ook nog in het vierde en vijfde jaar (bovenbouw).
Tegenover deze tussentijdse uitstroom staat een, ongeveer even grote, instroom van leerlingen die van vmbo naar havo gaan of die afstromen van vwo naar havo.

Het havo kan, met al deze in- en uitstroom van leerlingen, met recht de rotonde van het vo worden genoemd. Vooral tussen vmbo en havo is er veel verkeer.

In de figuur zijn de leerlingenstromen in de bovenbouw van het havo in beeld gebracht. Uitgangspunt zijn de 6.558 leerlingen in de bovenbouw van het havo op 1 oktober 2017 (schooljaar 2017-2018). De instroom is bepaald ten opzichte van het voorgaande schooljaar (schooljaar 2016-2017, peildatum 1 oktober 2016) en de uitstroom is bepaald ten opzichte van het volgende schooljaar (schooljaar 2018-2019, peildatum 1 oktober 2018).
De grootste groep in de bovenbouw van het havo betreft leerlingen die het voorgaande leerjaar eveneens onderwijs in het havo volgden (51%). Dit zijn leerlingen die regulier zijn doorgestroomd uit havo-3 naar havo-4 of van havo-4 naar havo-5, maar ook leerlingen die gedoubleerd hebben in havo-4 of havo-5. Er stroomt globaal 61 procent de bovenbouw van het havo in en 57 procent uit.

Rotonde van het havo: in- en uitstroom in de bovenbouw van het havo

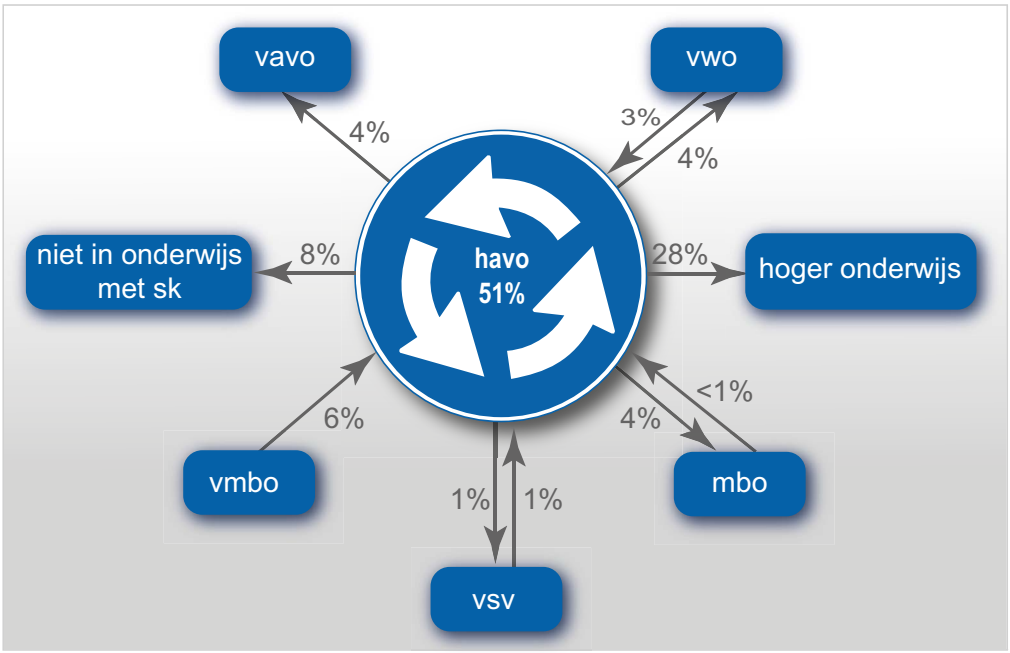

Wisselingen in de klas

De vele mogelijkheden voor op- en afstroom in het havo leiden ook tot een grote variatie in de achtergronden van havo-leerlingen, en met name in havo-4: leerlingen die regulier van havo-3 naar havo-4 zijn overgegaan, leerlingen die doubleren, opstromers uit het vmbo en afstromers uit het vwo. Hoewel dit aantrekkelijke kanten heeft voor leerlingen (nieuwe start, nieuwe gezichten), betekent het voor veel docenten en leerlingen ook een extra belasting.

LANGERE STUDIEDUUR

Veel havo-leerlingen doen er langer dan de nominale vijf jaar over om het diploma te halen. Zoomen we in op de 18-jarigen, dan zien we dat 41 procent zes jaar of langer in het vo zit. Ongeveer de helft daarvan kan worden verklaard door op- en afstroom in het vo, de ander helft is verklaarbaar door doublures.

UITSTROOM NADER BEKEKEN

Van de totale uitstroom uit de bovenbouw van het havo gaat 59 procent naar het hoger onderwijs. Dit betekent dat een groot deel (nog) niet naar het beoogde vervolgonderwijs gaat (41%). Een deel gaat naar het vavo (8%), mbo (8%) of vwo (7%). Opvallend is dat 16 procent het jaar na het behalen van het diploma geen onderwijs meer volgt. Dat kan wijzen op leerlingen die ervoor kiezen een tussenjaar te nemen en daarna hun opleiding vervolgen of die ervoor kiezen te stoppen met onderwijs en bijvoorbeeld gaan werken. Opvallend is eveneens dat ook 16 procent van de totale uitstroom ongediplomeerd uitstroomt uit de bovenbouw van het havo. Daarvan gaat een groot deel naar het vavo (7%) of mbo (6%).

DE GEVOLGEN VOOR HET HAVO

Het karakter van het havo als 'rotonde' van het vo heeft belangrijke positieve aspecten, zo biedt het mogelijkheden voor mobiliteit: leerlingen kunnen vanuit het vmbo naar het havo (en verder) opstromen en omgekeerd kunnen leerlingen die het havo-diploma niet behalen afstromen naar het vmbo of doorstromen naar het mbo. Maar er is ook een belangrijke keerzijde: de tussentijdse in- en uitstroom leidt tot onrust in de klassen, veel leerlingen lopen studievertraging op en de ongediplomeerde uitstroom uit de havo-bovenbouw is hoog.
Uit het onderzoek komt naar voren dat er weinig urgentie wordt gevoeld om meer doelmatige schoolloopbanen voor havisten te realiseren. School, ouders en leerlingen leggen zich snel neer bij tussentijdse uitstroom. Het havo heeft een bijzondere positie in het Nederlandse onderwijsbestel. Tot nu toe is er weinig aandacht geweest voor de negatieve gevolgen van die positie.

HOE NU VERDER?

De cijfers roepen de vraag op of er in het havo voldoende nadruk wordt gelegd op het stimuleren van een doorlopende schoolloopbaan. De scholen lijken zich onvoldoende bewust van de omvang en de gevolgen van een niet-doorlopende schoolloopbaan voor de verdere loopbaan van de leerling en verwijzen naar diens motivatie als cruciale factor voor schoolsucces. Die constatering zou de scholen ertoe moeten aanzetten om doubleren te voorkomen en gebruik te maken van activeringstrajecten voor hun leerlingen. Scholen zouden meer moeten worden uitgedaagd om het volle potentieel van leerlingen te benutten.

AANDACHT & ACTIE

- Start een discussie binnen en met het havo over de balans tussen de positieve en negatieve gevolgen van de positie als 'rotonde van het vo'. Adresseer punten als doelmatigheid, hoge ongediplomeerde uitstroom en tussentijdse afstroom.
- Het havo-diploma geldt als startkwalificatie, maar is geen opleiding die voorbereid op de arbeidsmarkt. Vanuit het vsv-beleid is er weinig aandacht voor het havo geweest. Nu het perspectief in de vsv-aanpak zich steeds meer op de loopbanen van jongeren richt, zou expliciete aandacht voor het havo daarin goed passen.

Vmbo-mbo

DE ROL VAN LOB

In de RMC-regio Utrecht is al jaren veel aandacht voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB). Actielijn 2 van de SchoolWerkt-agenda richt zich specifiek op dit thema. Doel van de actielijn is het organiseren van loopbaanoriëntatie in een doorgaande leerlijn. Specifieke aandacht is er voor deskundigheidsbevordering van docenten in het v(s)o en het mbo en voor het in kaart brengen van de doorlopende leerlijn van de jongeren (door middel van een Digitaal Doorstroom Dossier en Mijn Talent Document).

In de afgelopen jaren is er veel geïnvesteerd in meer en betere LOB voor leerlingen in het vmbo. Op de vraag of de LOB-aanpak succesvol is, zijn twee soorten antwoorden mogelijk. Aan de ene kant is er succes geboekt in het professionaliseren van LOB: in het vo wordt meer dan ooit gewerkt aan LOB en in het mbo wordt steeds meer gekeken hoe nieuwe studenten in een passende opleiding geplaatst kunnen worden. Aan de andere kant echter zijn de resultaten niet altijd aantoonbaar in de loopbanen van de jongeren. Positief is dat de uitval in het eerste jaar mbo is afgenomen, maar daar staat tegenover dat nog altijd bijna een op de vijf studenten in het eerste jaar wisselt van opleiding. Alle inspanningen hebben er niet toe geleid dat dit percentage is gedaald. Ook lukt het maar moeilijk om jongeren te laten kiezen voor beroepen en arbeidsmarktsectoren waarin tekorten bestaan (bijv. techniek).

Uit het onderzoek blijkt dat deze bevindingen verschillende reacties oproepen:

- Er wordt duidelijk aangegeven dat er op de ingezette lijn van professionalisering en aandacht voor LOB vooruitgang te boeken is: nog niet alle vo-scholen voeren LOB optimaal uit, de samenwerking vo-mbo en die met bedrijven kan verder verbeterd worden, mogelijk kan in LOB meer gedifferentieerd worden naar de behoeften en mogelijkheden van de leerling.
- Er is ook behoefte aan een kritische reflectie op de doelen van LOB. In de afgelopen jaren is in LOB sterk de nadruk gelegd op de rol van de individuele ontwikkeling van de leerling. Mogelijk is daarin het aspect van beroepskeuze en loopbaanperspectief te veel op de achtergrond geraakt.
- Er worden vragen gesteld bij de loopbaanwisselingen van jongeren: hoort het er niet gewoon bij? Is het erg dat jongeren, die al jong voor een beroepsrichting moeten kiezen, een keer wisselen van opleiding? Is het niet beter te accepteren dat een deel wisselt en moeten we niet proberen die wisseling goed te begeleiden? Een van de mbo-instellingen in de regio kiest voor die aanpak.

In de SchoolWerkt-monitor hebben we gekeken of wisselen van opleiding (switchen) negatieve gevolgen heeft voor de loopbaan van jongeren. Gemiddeld switchen bijna 900 jongeren uit de regio in het eerste jaar mbo van opleiding. Terugkijkend hoe het de switchers in de afgelopen vijf jaar is vergaan, zien we dat veruit de grootste groep (nog) geen voortijdig schoolverlater is geworden. Zo heeft van de jongeren die 4-5 jaar geleden zijn geswitcht inmiddels 72 procent een startkwalificatie gehaald.
Voor de meeste jongeren is switchen dus geen probleem. Dat neemt niet weg dat er ook jongeren zijn die het niet redden. De kans op voortijdig schoolverlaten is relatief hoog: van de groep switchers van 4-5 jaar geleden is nu 18 procent voortijdig schoolverlater.
Er zijn ook jongeren die stoppen met de opleiding in het eerste jaar mbo en niet binnen dezelfde mbo-instelling met een nieuwe opleiding starten. Deze zogenoemde ‘uitvallers’ lopen een veel groter risico om voortijdig schoolverlater te worden: van de groep uitvallers van 4-5 jaar geleden heeft nu 71 procent geen startkwalificatie. Dit wijst op het belang om direct te herstarten.

OVERSTAP VMBO-MBO

De zomerperiode (de periode na diplomering in het vmbo en de start van een opleiding in het mbo) is een kwetsbare periode, zeker voor jongeren die nog twijfelen over hun opleidingskeuze.

Het project De Overstap – onderdeel van de SchoolWerkt-agenda, actielijn 3 – richt zich op het verbeteren van de overstap van vo naar mbo. Verschillende activiteiten worden ingezet met als doel om alle jongeren succesvol te laten doorstromen naar een passende onderwijsplek. Er is aandacht voor een systematische monitoring van de uitstroom uit het vmbo tot en met de daadwerkelijke instroom in het mbo. Leerlingen die extra zorg behoeven krijgen een ‘warme overdracht’.

Resultaten De Overstap

De Overstap wordt jaarlijks geëvalueerd. De evaluatie van De Overstap (2018) wijst uit dat van alle vmbo-leerlingen die in de regio Utrecht het vmbo verlaten circa 97 procent op 1 oktober geplaatst is bij een mbo-/andere instelling en start met een opleiding (de norm is 95 procent). Jaarlijks worden circa 75 leerlingen begeleid door een Overstapcoach; van deze jongeren bevindt zich circa 95 procent op 1 oktober binnen een vervolgopleiding.

MEER WETEN

De cijfers uit de SchoolWerkt-monitor laten zien dat er tussen 2017/18 en 2018/19 in totaal 567 jongeren zijn ondersteund in De Overstap. Driekwart van de jongeren is afkomstig uit het regulier vo, 15 procent uit het vso en 10 procent uit het pro. Zo'n 80 procent van hen start daadwerkelijk in het mbo.

De meeste jongeren hebben een warme overdracht gehad (71%), maar ook overstaptafel en overstapcoach komen voor (resp. 30% en 13%). De jongeren met een warme overdracht starten het vaakst in het mbo (83%) ten opzichte van de jongeren besproken in de overstaptafel (71%) en ondersteund door de overstapcoach (72%). Het percentage voortijdig schoolverlaten is voor laatstgenoemde het grootst, namelijk 10 procent (t.o.v. 4% warme overdracht en 6% overstaptafel).

Er worden regionale Overstaptafels georganiseerd om leerlingen, die risico lopen op het niet goed doorlopen van het overstapproces, zo vroeg mogelijk te identificeren en op weg te helpen. Voor jongeren die niet op eigen kracht of met reguliere ondersteuning de overstap kunnen maken, is de Overstapcoach beschikbaar.

De Overstapcoaches hebben een dubbele opdracht:

1. Leerlingen ondersteunen bij de overstap.
2. 'Naast school staan': de basis versterken, zodat meer leerlingen 'gewoon' doorstromen. Door de school te adviseren (versterken basis) moet de Overstapcoach bijdragen aan het 'minder nodig maken' of zelfs overbodig maken van de 'overstapcoaching'.

Beide opdrachten uitvoeren blijkt een lastige opgave. De individuele ondersteuning van de Overstapcoach is effectief: leerlingen komen op de juiste plek. Dat maakt het 'overbodig' maken van de Overstapcoach lastig. De vraag rijst eerder of er niet nog meer leerlingen op deze manier geholpen moeten of kunnen worden. Dit heeft echter enerzijds praktische beperkingen (dekking, borging, financiering) en anderzijds vraagt dit om een principiële afweging: fungeert de Overstapcoach als tijdelijke input die op den duur niet meer nodig is of is de Overstapcoach een structurele voorziening aanvullend op wat scholen zelf doen? Het is in ieder geval niet de bedoeling dat de Overstapcoach de taak van de school overneemt.

Het is belangrijk om:

a) helder te benoemen wat de taak van school is en wat de 'basis' is,
b) inzicht te krijgen in de behoefte aan individuele trajecten met overstapcoaches en de mate waarin deze trajecten succesvol zijn,
c) een keuze te maken wat de plek van de overstapcoaches is (tijdelijke input die op den duur niet meer nodig is of de Overstapcoach als structurele voorziening en aanvulling op wat scholen zelf doen).

DOORGAANDE LEERROUTE VMBO-MBO

Landelijk is er veel aandacht voor geïntegreerde onderwijsprogramma's vmbo-mbo, onder andere in het Programma Sterk Beroepsonderwijs en in het nieuwe wetsvoorstel dat vmbo-leerlingen de mogelijkheid biedt om de opleiding mbo-niveau 2 in het vmbo te volgen.

In de RMC-regio Utrecht worden activiteiten, gericht op de aansluiting van onderwijsprogramma's vmbo-mbo ('doorlopende leerlijnen', geïntegreerde programma's) in mindere mate gestuurd vanuit de SchoolWerkt-agenda. Het initiatief voor dergelijke activiteiten ligt bij de scholen zelf. Dit maakt het lastiger om een compleet overzicht te krijgen van initiatieven gericht op een doorgaande leerroute vmbo-mbo.

In de praktijk van de scholen is er grote terughoudendheid als het gaat om het verbinden en deels integreren van vmbo- en mbo-programma's. Dit heeft onder andere te maken met de organiseerbaarheid. Men heeft te maken met twee verschillende stelsels en loopt aan tegen diverse knelpunten ten aanzien van regels, financiering, cultuurverschillen, etc. Er zijn wel (kleine) initiatieven, maar deze zijn vooral gericht op specifieke doelgroepen. Denk bijvoorbeeld aan VM2-trajecten die zich specifiek richten op leerlingen die kiezen voor een bepaald beroepsgericht programma, sector of leerweg of aan trajecten specifiek gericht op pro-leerlingen (aanbieden van de entree-opleiding in het pro). Door die focus op specifieke doelgroepen blijven grotere vraagstukken liggen. Eén van die vraagstukken betreft de doorstroom van vmbo-tl leerlingen naar het mbo. De aandacht richt zich vooral op de doorstroom van vmbo-bl/kl leerlingen naar het mbo en in veel mindere mate op de doorstroom van vmbo-tl leerlingen. Dat komt mede doordat scholen voor vmbo-tl leerlingen de doorstroom naar het havo 'open' willen houden.

AANDACHT & ACTIE

- Start een discussie over de doelen van LOB: wanneer is LOB succesvol, wat willen we bereiken? Wat is de balans tussen aansluiten bij de intrinsieke motivatie van de jongere en doelen als sturen op doelmatige opleidingskeuze? Wat is het belang van de verschillende partijen (vo, mbo, bedrijven)?
- Overweeg om de overstapcoaches structureel en dekkend in te zetten. Scherp de taakomschrijving (afbakening) aan, gericht op individuele begeleiding van leerlingen en op systeemverbetering op scholen en in de overgang.
- Zet binnen het mbo in op het begeleiden van wisseling in het eerste jaar, zodat negatieve gevolgen (motivatieverlies, studievertraging, verbruik studiefinanciering) zoveel mogelijk worden vermeden en focus op direct herstarten in het mbo.
- Zet binnen het mbo extra in op begeleiding (binnen de school en daarna) van uitvallers in het eerste jaar. Tot deze groep behoren veel vso-leerlingen (zie bijdrage Aandacht voor speciaal), dus betrek het vso hierbij.

Voortijdig schoolverlaten

NIET IN ONDERWIJS ZONDER STARTKWALIFICATIE

Een deel van de jongeren verlaat het onderwijs zonder startkwalificatie. Een groot deel van hen is voortijdig schoolverlater. Hoewel het percentage vsv in de RMC-regio Utrecht in de afgelopen jaren sterk gedaald is, treedt er recent een stagnatie van de daling en zelfs een lichte stijging op. De toename doet zich met name voor op de hogere niveaus in het mbo (niveau 3 en 4). De cijfers laten zien dat het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters het hoogst is onder de 18-jarigen. Die plotselinge stijging heeft te maken met de leer- en kwalificatieplicht, die eindigt op de dag dat iemand 18 jaar wordt. Als zoveel jongeren stoppen met onderwijs roept dat de vraag op wat eraan gedaan wordt om dat te voorkomen en hoe die aanpak eventueel zou kunnen worden versterkt.

Niet in onderwijs zonder startkwalificatie, per peilgroep

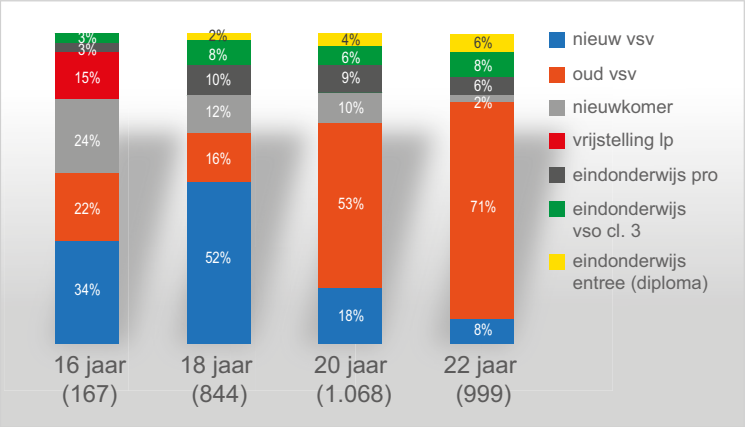

DIVERSE ACHTERGRONDEN

Net als bij het gehele vraagstuk van voortijdig schoolverlaten wordt ook de uitval na 18 jaar gekenmerkt door een grote diversiteit aan achtergronden. Een deel van de jongeren stopt met de opleiding, omdat ze genoeg hebben van school. Sommigen gaan liever werken, anderen hebben geen plan, maar willen vooral geen opleiding meer volgen. Voor een ander deel van de jongeren speelt vaak complexe problematiek een rol, zowel op school als daarbuiten. Een bijzondere reden van uitval, die vooral optreedt bij een krappe arbeidsmarkt, zoals nu het geval, is de groenpluk: werkgevers die jongeren uitnodigen om te komen werken, nog voordat zij hun opleiding hebben afgerond. Uit het onderzoek komt naar voren dat de grote diversiteit aan achtergronden het lastig maakt om over 'het' probleem van uitval op 18 jaar te spreken. Toch heeft al deze uitval gemeen dat het moment van uitval voorspelbaar is, namelijk kort na de 18e verjaardag.

GEEN SPECIFIEK BELEID UITVAL 18 JAAR

Ook binnen het mbo en bij gemeenten (RMC, leerplicht) ziet men dat de leeftijd van 18 jaar voor veel jongeren een breekpunt is in de schoolloopbaan. Er wordt echter binnen het mbo geen specifiek beleid gehanteerd om risico's op voortijdig schoolverlaten op 18 jaar te signaleren of om de uitval rond 18 jaar te voorkomen. De mbo-instellingen doen grote inspanningen om op verschillende manieren voortijdig schoolverlaten te voorkomen. De afgelopen jaren is daarin veel vooruitgang geboekt: de uitvalpercentages zijn over de hele linie gedaald. De preventieve aanpak van scholen richt zich op alle mbo-studenten en is niet aan leeftijd gebonden. Er zijn wel aanzetten gedaan om bijvoorbeeld de signalering van uitvalrisico te verbeteren. Zo is er een signaleringsinstrument ontwikkeld, maar dat wordt niet breed en systematisch ingezet. De wens om meer op individueel niveau uitvalrisico te signaleren leidt bij betrokken mentoren en studieloopbaanbegeleiders vooral tot de vraag om meer capaciteit, ondersteuning en expertise.
Ook voor de RMC-subregio's geldt dat zij zich niet specifiek op het voorkomen van uitval op 18 jaar richten.

PREVENTIE EN MEER

Een van de redenen waarom de uitval na 18 jaar plotseling stijgt, is dat jongeren niet meer naar school willen en stoppen zodra de verplichting wegvalt. De gangbare aanpak van scholen en RMC is om uitval te voorkomen en anders jongeren weer proberen terug te leiden naar school. Betrokkenen geven aan dat zij meer alternatieve opties zouden willen hebben: routes die werken en leren combineren, maar niet de verplichtingen van schoolgaan hebben, mogelijkheden om werk, opleiding en uitkering te combineren of meer flexibele vormen van opleiden. Die wens sluit aan bij landelijke ontwikkelingen waarin men pilots uitvoert om de overgang van opleiding naar werk te verbeteren (pilots Soepelere overgang, ook wel Motie Kwint genoemd), pilots rondom de nieuwe mbo-verklaring waarmee voortijdige uitvallers

een document hebben waarin staat welke delen van de opleiding zij afgerond hebben en pilots praktijkleren, waarin de (voor pro en vso ontwikkelde) Boris-aanpak wordt ingezet voor werkzoekenden en andere doelgroepen.

RMC-AANPAK VOOR AANPAK OUD-VSV'ERS

Jongeren die eenmaal zijn uitgevallen en niet meer aan een opleiding beginnen zijn zogenaamde oud-voortijdig schoolverlaters (oud-vsv'ers). De aanpak oud-vsv'ers door de vier subregio's is op hoofdlijnen gelijk. De regio's kiezen ervoor oud-vsv'ers direct te benaderen om met hen in gesprek te komen. Omdat het totaal aantal oud-vsv'ers groot is, kiest men ervoor om prioriteit te geven aan jongvolwassenen die geen werk en geen uitkering hebben en een inkomen dat lager is dan € 300,- per maand. De investering die wordt gedaan om daadwerkelijk in contact te komen met deze jongeren verschilt per subregio.

De verschillen in aanpak tussen de subregio's komen deels voort uit beleidskeuzes die in gemeenten of regionale samenwerkingsverbanden van gemeenten worden gemaakt. Daarnaast bestaan er tussen de subregio's verschillen in de interventies die (kunnen) worden ingezet voor jongeren die ondersteuning vanuit het RMC nodig hebben. Dit heeft voor een belangrijk deel te maken met de intensiteit van samenwerking met partners die het RMC heeft gerealiseerd. De belangrijkste partner om oud-vsv'ers te kunnen begeleiden is de afdeling Werk & Inkomen of de (regionale) Sociale Dienst. Voor jongeren met schuldenproblematiek is de

afdeling Schuldhulpverlening een essentiële samenwerkingspartner. Daarnaast is de samenwerking met het gemeentelijk team voor jeugdhulpverlening nodig om jongeren met persoonlijke problematiek te kunnen ondersteunen bij het vinden van de juiste hulpverlening. Het vergt een tijdsinvestering om de samenwerking met genoemde partners te realiseren en te onderhouden. Bij veelvuldige personeelswisselingen in de partnerorganisaties blijkt dat een grote uitdaging.

SUCCESVOL

Met de directe benadering worden successen behaald: vanuit de verschillende subregio's is bekend dat 70-79 procent van de begeleide oud-vsv'ers in beeld is. Zij zijn gestart met een nieuwe opleiding, hebben werk of ontvangen een uitkering. De 'actieve benadering' vergt echter veel van de gemeente en partners: veel persoonele inzet en doorzettingsvermogen, specifieke capaciteiten, langdurig commitment en goede samenwerking. Niet in alle subregio's blijken de partners daartoe in staat of bereid te zijn.

De keuze die een subregio maakt in de aanpak komt enerzijds voort uit gestelde prioriteiten en beschikbaar budget. Anderzijds speelt ook een meer principieel vraagstuk: hoe ver wil je als overheid gaan in het achter volwassen burgers 'aanlopen' als zij zich niet zelf met een hulpvraag melden? En als je die bemoeienis aangaat, wat heb je jonge mensen dan te bieden? Is er een passend aanbod beschikbaar, is de onderlinge samenwerking op orde, kunnen de partners met uiteenlopende problematieken omgaan? Ligt de nadruk op wettelijke taken en doelen (startkwalificatie, participatiewet) of wordt er gehandeld vanuit een breder maatschappelijk kader?

AANDACHT & ACTIE

Uitval 18 jaar

- Maak gebruik van bestaande en nieuwe instrumenten en registraties om uitvalrisico's rond 18 jaar (verzuim, studievoortgang, verloop stage, studieresultaten, studiewisseling) te signaleren en daarmee mentoren en SLB'ers te ondersteunen.
- Besteed meer systematisch aandacht aan het komende moment van 18 jaar in loopbaangesprekken. Heb ook oog voor een eventueel vervolg als een student toch aangeeft te willen gaan stoppen met de opleiding.
- Richt de aandacht primair op preventie, maar kijk naar de mogelijkheden om studenten die op 18 jaar toch willen stoppen met de opleiding een aanbod te doen dat hen helpt in hun verdere ontwikkeling. Maak gebruik van de inzichten die in landelijke experimenten en pilots worden opgedaan.
- Ga in gesprek met werkgevers om groenpluk te voorkomen en om jongeren die voortijdig uitvallen scholingsmogelijkheden te bieden.

Oud-vsv'ers

- Evalueer de aanpak voor oud-vsv'ers en bepaal wat het ambitieniveau is voor deze doelgroep. Kijk naar de leeftijdsgrens van 23 jaar, naar de prioritering binnen de doelgroep en kijk naar verbreding van de samenwerking en van de opties die jongvolwassenen geboden kunnen worden. Kijk meer principieel naar welke inspanning past bij het ambitieniveau (één of meer keer bezoeken, schriftelijk benaderen, opvolgen van startgesprek, vervolgbegeleiding, casemanagement) en bepaal welke partijen structureel welke inzet kunnen bieden.
- Intensiveer de samenwerking tussen RMC en partners, gericht op de begeleiding van oud-vsv'ers die hun persoonlijke doelen willen bereiken. Belangrijke partners zijn:
  - Werk & Inkomen of de (regionale) Sociale Dienst, voor het zoeken naar passend werk, jobcoaching in een begeleide werkplek of dagbesteding of voor het aanvragen van een uitkering.
  - Het gemeentelijk team voor jeugdhulpverlening, voor het begeleiden van oud-vsv'ers met persoonlijke problematiek (psychische problematiek, maar bijvoorbeeld ook gedrag dat tot schulden leidt) of verlenen van toegang naar specialistische hulp.
  - Schuldhulpverlening, voor de aanzienlijke groep oud-vsv'ers die schulden heeft opgebouwd.
  - Jongerenwerk, dat oud-vsv'ers op een minder formele manier kan benaderen, hen ontmoet in de wijk en laagdrempelige activiteiten kan aanbieden of hen kan activeren tot het zetten van stappen om hun leven weer op de rit te krijgen.

De aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt

Met de economische groei van de afgelopen jaren is ook de vraag naar mbo'ers weer fors gestegen. Toch kiest nog steeds een deel van de jongeren voor opleidingen met weinig werkperspectief, terwijl elders tekorten bestaan. Waarom lukt het onvoldoende om met loopbaanoriëntatie en -begeleiding jongeren te laten kiezen voor opleidingen met betere kansen op werk? Wat zou daarin anders en beter kunnen? De stage speelt een belangrijke rol in de stap van opleiding naar werk. Tijdens de jaren van economische crisis was het vinden van voldoende stageplaatsen vaak een probleem. Wat zijn nu de aandachtspunten rondom de stage?

KANS OP WERK VOOR MBO-STUDENTEN

Voor studenten in het mbo zijn de vooruitzichten op werk goed, vooral als zij opleidingen kiezen die aansluiten bij de vraag op de arbeidsmarkt. Hoewel de meeste mbo-studenten in de regio een opleiding volgen met een goed arbeidsmarktperspectief, doet nog altijd een derde van de mbo-studenten een opleiding waarvan de kans op werk als matig/gering wordt ingeschat. Dat blijkt uit de jaarlijkse peiling 'kans op werk' van SBB voor de arbeidsmarktregio Midden-Utrecht.

Kans op werk, 16- en 18-jarigen (indicator SBB)

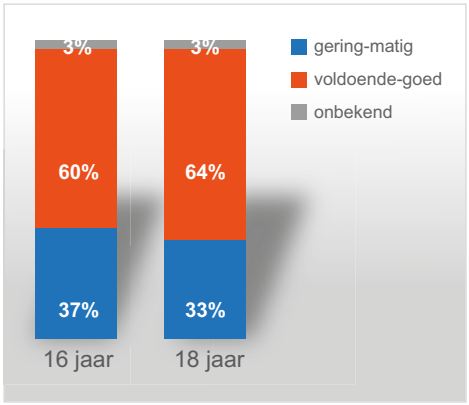

Opleidingen met minder kans op werk

Om een goed beeld te krijgen van de mbo-opleidingen met minder kans op werk kijken we naar de 18-jarigen. Dit is de leeftijdsgroep met de meeste – ruim 4.000 – mbo-studenten.

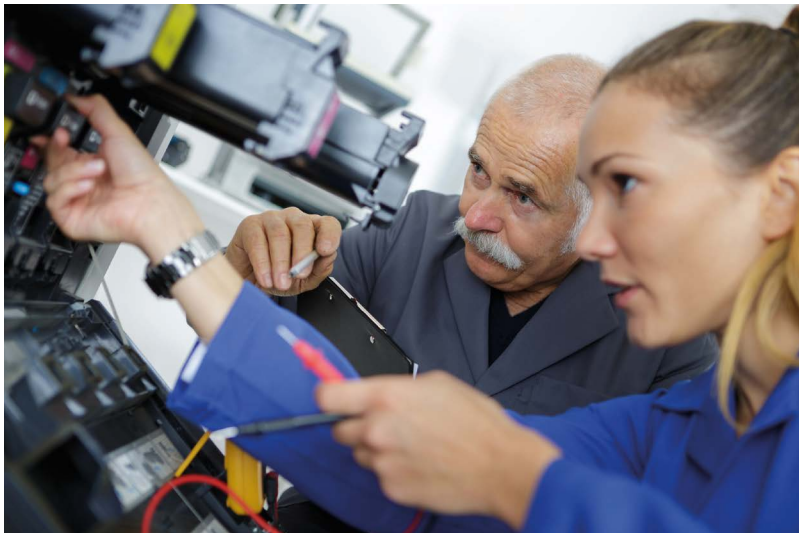

De tabel toont de top 10 van mbo-opleidingen met een geringe/matige kans op werk met de meeste studenten. Bijna 1.400 studenten volgen een opleiding met geringe/matige kans op werk. Daarvan zitten er circa 850 in de getoonde top tien van opleidingen. De overige studenten zijn verspreid over 50 andere opleidingen.

In het rijtje staan vooral niveau-4 opleidingen. Elke opleiding kent zijn eigen verhaal en achtergrond. Er zijn opleidingen met meer instroom dan arbeidsmarktkansen vanwege het populaire karakter van de opleiding bij studenten. Voor sommige opleidingen is de kans op werk sterk afhankelijk van het overheidsbeleid, zoals de opleidingen Helpende Zorg en Welzijn en Onderwijsassistent. De meeste opleidingen stonden vorig jaar ook in deze top 10.

Opleidingen met meer kans op werk

De meeste opleidingen in het overzicht met voldoende/goede kans op werk kwamen ook vorig jaar in het overzicht voor, maar dat het snel kan veranderen blijkt uit het voorbeeld van de opleiding Gespecialiseerd pedagogisch medewerker, die vorig jaar nog in de top-10 van opleidingen met geringe/matige kans op werk stond.

Top 10 opleidingen met geringe/matige kans op werk met de meeste studenten, 18-jarigen

Opleiding met geringe/matige kans op werk	Aantal
Helpende Zorg en Welzijn, niveau 2	165
Mediavormgever, niveau 4	136
Sport en Bewegen, niveau 3/4	110
Manager/ondernemer horeca, niveau 4	85
Onderwijsassistent, niveau 4	85
Medewerker evenementenorganisatie, niveau 4	64
Ruimtelijk vormgever, niveau 4	58
Leidinggevende Travel & Hospitality, niveau 4	57
Sociaal-maatschappelijk dienstverlener, niveau 4	55
Medewerker sport en recreatie, niveau 2	33

Top 10 opleidingen met voldoende/goede kans op werk met de meeste studenten, 18-jarigen

Opleiding met voldoende/goede kans op werk	Aantal
Medewerker marketing en communicatie, niveau 4	125
(Junior) accountmanager, niveau 4	118
Juridisch-administratief dienstverlener, niveau 4	112
Technicus engineering, niveau 4	89
Mbo-Verpleegkundige, niveau 4	87
Applicatie- en mediaontwikkelaar, niveau 4	69
Bedrijfsadministrateur, niveau 4	64
Gespecialiseerd pedagogisch medewerker, niveau 4	63
Verkoper, niveau 2	61
Mediamanager, niveau 4	54

LOB EN KANS OP WERK

In de bijdrage 'Vmbo-mbo' (zie hiervoor) is de rol van LOB in de overgang naar het mbo al aan de orde geweest. We constateerden dat er veel aandacht en energie is gestoken in het versterken van LOB, maar dat het nog niet altijd lukt om jongeren voor opleidingen en beroepen te laten kiezen waarvoor tekorten op de arbeidsmarkt bestaan. Hierbij is sterk de nadruk gelegd op de rol van de individuele ontwikkeling van de leerling en is mogelijk het aspect van beroepskeuze en loopbaanperspectief op de achtergrond geraakt. In deze bijdrage gaan we dieper in op het aspect van beroep en arbeidsmarkt binnen LOB.

Het eerste wat opvalt, is dat er zeker aandacht wordt geschonken aan werk, beroep en arbeidsmarkt in de LOB-programma's. Er zijn allerlei vormen van voorlichting, stages, coaching en training, waarbij vaak bedrijven worden betrokken. Tegelijkertijd worden in het onderzoek ook tekortkomingen geconstateerd:

- Beroepsbeelden zijn onvoldoende bekend bij ouders en leerlingen en er wordt nog vaak gewerkt met verouderde beroepsbeelden.
- Werkexploratie is nog te vaak theoretisch (voorlichting, presentatie) en te weinig gericht op het opdoen van ervaringen.
- Initiatieven zijn nu vaak gekoppeld aan één bepaalde sector omdat daar tekorten zijn en hebben te weinig een brede, meer integrale benadering.
- Er is nog onvoldoende aandacht voor reflectie op ervaringen die leerlingen opdoen in stages en werkoriëntatie.
- Organisaties als JINC en Champs on Stage doen goed werk. Tegelijkertijd constateren zij ook dat er niet altijd doorlopende aandacht is voor beroepenoriëntatie (vanaf groep 7 basisschool tot en met leerjaar 4 vmbo) en dat vormen van beroepenoriëntatie, zoals bliksemstages, niet altijd voorafgaan door een goede voorbereiding of gevolgd worden door reflectiegesprekken.

Het onderzoek laat zien hoe het proces van studie- en beroepskeuze op onderdelen anders en beter kan. Blijft de vraag of jongeren, ook als zij betere beroepsbeelden zouden hebben en meer zouden reflecteren op hun ervaringen, anders zouden kiezen.

BESCHIKBAARHEID VAN STAGEPLAATSEN

Stages vormen een essentieel onderdeel in zowel vmbo als mbo. De behoefte aan stageplaatsen is dan ook groot. SBB peilt jaarlijks de kans op stage in het mbo. Voor bbl-studenten gaat het om een leerbaan, een combinatie van leren en werken.

Het grootste deel van de 18-jarigen in de regio volgt een opleiding met voldoende/goede kans op een bpv-plaats. Nadere analyse laat zien dat bij alle bbl-opleidingen de kans voor het vinden van een leerbaan voldoende/goed is. Er zijn alleen problemen bij enkele bol-opleidingen: het gaat om 700 studenten bij 38 opleidingen. De tabel toont de top 10 van de opleidingen met een geringe/matige kans op stage met de meeste studenten.

Kans op stage/leerbaan, 16- en 18-jarigen (indicator SBB)

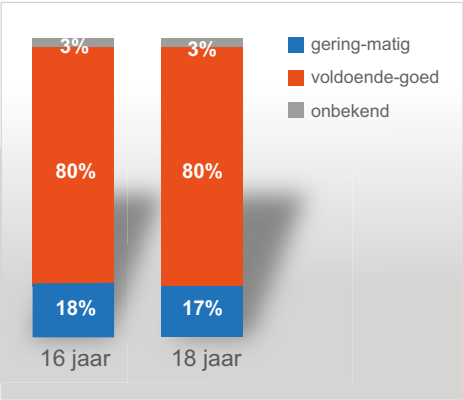

Top 10 bol-opleidingen met geringe/matige kans op stage met de meeste studenten, 18-jarigen

Opleiding met geringe/matige kans op stage	Aantal
Mbo-Verpleegkundige, niveau 4	112
Juridisch-administratief dienstverlener, niveau 4	109
Bedrijfsadministrateur, niveau 4	64
Beveiliger, niveau 2	42
Doktersassistent, niveau 4	37
Allround kapper, niveau 2	35
Verkoopmanager Mobiliteitsbranche, niveau 4	32
Medewerker (financiële) administratie, niveau 2	30
Luchtvaartdienstverlener, niveau 4	30
Allround Kapper, niveau 3	24

Uit interviews met vertegenwoordigers van SBB en de mbo-instellingen blijkt over het algemeen dat het tekort aan stageplekken steeds minder aan de orde is. De beschikbaarheid van stageplekken is conjunctuurafhankelijk, wat betekent dat stagiairs in deze tijd welkom zijn.

AANDACHTSPUNTEN STAGE

Nu de algemene tekorten aan stageplaatsen afnemen, verschuift de aandacht in de scholen naar meer kwalitatieve vraagstukken, waaronder de begeleiding van studenten tijdens de stage. De doorontwikkeling van passend onderwijs in het mbo leidt ertoe dat men ook steeds meer aandacht krijgt voor het vinden van passende stageplaatsen voor jongeren met een extra ondersteuningsbehoefte en voor de begeleiding tijdens hun stage.

Een bijzonder punt van aandacht is stagediscriminatie. Uit landelijk onderzoek blijkt dat studenten met een migratieachtergrond vaker moeite hebben om een stageplek te vinden en dat stagediscriminatie daarbij een rol speelt. Uit interviews met vertegenwoordigers van SBB en (informatie van) de mbo-instellingen blijkt dat stagediscriminatie ook speelt bij de grotere Utrechtse mbo-instellingen, en met name bij bepaalde opleidingen en locaties. Er worden duidelijke voorbeelden genoemd. Op basis van dit verkennend onderzoek kunnen geen harde uitspraken worden gedaan over het voorkomen in aard en omvang. Dat is ook lastig. De belangrijkste oorzaak is dat stagediscriminatie niet altijd wordt gezien en gemeld. Er is binnen de mbo-instellingen zeker aandacht voor, maar ze hebben geen centraal beleid, houden geen gegevens bij en studenten melden het in ieder geval niet bij een officieel centraal meldpunt van de instelling of SBB. Tegelijk wordt aangegeven dat het voor stagebegeleiders lastig is om te bepalen of en wanneer er sprake is van mogelijke discriminatie of zich daar niet altijd bewust van zijn. Ook wordt stagediscriminatie 'omzeild' door voor een pragmatische insteek te kiezen, omdat het opleidingstraject van de student voorop staat.

AANDACHT & ACTIE

- Zet in op versterking van de oriëntatie op werk, beroep en arbeidsmarkt. Concrete actiepunten zijn genoemd: beroepsbeelden, reflectie op ervaringen, meer ervaringsgericht werken.
- Evalueer de huidige LOB-inzet en kijk of andere accenten in professionalisering en ondersteuning van decanen en mentoren kan bijdragen aan versterking van de oriëntatie op werk.
- Bepaal als betrokken partijen of en in welke mate LOB een rol heeft in het 'sturen' van jongeren in hun keuze voor studie en beroep. Kijk daarbij niet alleen naar de keuzes voor opleidingen binnen het mbo, maar ook naar keuzes tussen havo, vwo en mbo (en hbo).

- Bewustwording in het onderwijs is van belang om stagediscriminatie te herkennen, te melden maar ook om de eigen rol en mogelijk blinde vlekken onder de loep te nemen. Dat geldt voor de mbo-instellingen zelf, maar evenzeer voor betrokken bedrijven en organisaties als SBB. Dat kan bijvoorbeeld doordat er binnen de instelling iemand specifiek met dit thema aan de slag gaat en discriminatie bespreekbaar maakt, zoals bij ROC Midden Nederland. MBO Utrecht is in dit kader bezig met het project 'LOB Gelijke Kansen'
- Versterk de positie van de student: studentenparticipatie, het gesprek aangaan met studenten, studenten weerbaarder maken en stimuleren om stagediscriminatie te melden.

Nieuwkomers in de regio

EEN DIVERSE GROEP

In de SchoolWerkt-agenda is veel aandacht voor jongeren in een kwetsbare positie. Zo ook voor 'anderstalige nieuwkomers' die naar Nederland zijn gekomen om - al dan niet tijdelijk - een bestaan op te bouwen. Het is een diverse groep die voor een groot deel uit asielzoekers bestaat. Binnen die groep zijn verschillende doelgroepen, zoals statushouders, asielzoekers die nog in procedure zijn of uitgeprocedeerd zijn. Alleenstaande minderjarige vluchtelingen (amv's) vormen weer een speciale categorie binnen de groep asielzoekers. Er zijn ook nog andere groepen dan de vluchtelingen, zoals (kinderen) van arbeidsmigranten, 'veiligelanders' en illegaal verblijvenden.

MEER WETEN

ONVOLDOENDE OVERZICHT

De groep nieuwkomers is lastig in kaart te brengen, omdat goed cijfermateriaal ontbreekt. Partijen - landelijk, regionaal, gemeenten - hebben slechts zicht op een deel van de doelgroep. Registratie is lastig en complex en individuele monitoring (waar is iemand) is een knelpunt. De doelgroep verdwijnt makkelijk uit beeld door verhuizingen naar andere gemeenten, vertrekt naar het land van herkomst of verdwijnt in de illegaliteit. Om toch een indicatie te kunnen geven van de onderwijsdeelname en loopbanen van nieuwkomers kijken we in de SchoolWerkt-monitor naar een specifieke groep, namelijk de jongeren (tot 23 jaar) die (nog) geen burgerservicenummer (BSN) hebben. Dit zijn bijna allemaal nieuwkomers die geen verblijfsstatus hebben, vaak omdat zij pas kort in Nederland zijn of omdat zij niet (meer) in Nederland mogen verblijven (illegaal verblijf of in afwachting van vertrek). In de regio gaat het om ruim 600 jongeren in de leeftijd van 16-22 jaar (peildatum 1 oktober 2018).

MEER WETEN

KWETSBAAR IN DE TOEGANG TOT ONDERWIJS

De verblijfstatus van jonge nieuwkomers is een belangrijke factor voor de mogelijkheid om aan onderwijs deel te nemen. Andere aspecten die - samenhangend - beperkend kunnen werken op de schoolloopbaan zijn leeftijd, onderwijs- en taalniveau, woongemeente, economische positie en financiële middelen. We lichten een aantal 'hobbels, risico's en grenzen' in de toegang tot het vo en mbo toe.

- Voor alle jongeren in Nederland tot 18 jaar - dus ongeacht *verblijfsstatus* - geldt het recht op onderwijs, vastgelegd in de leer- en kwalificatieplicht. Meerderjarige statushouders en asielzoekers in afwachting van een verblijfsvergunning mogen onderwijs volgen, maar degenen die niet langer rechtmatig in Nederland verblijven mogen uitsluitend een opleiding voortzetten en zich niet opnieuw inschrijven.
- Voor nieuwkomers tussen 12 en 18 jaar bestaan er zogenaamde eersteopvangscholen, ook wel internationale schakelklassen (ISK). Voor jongeren van 18 jaar en ouder bestaat er geen dergelijke, structurele voorziening.
- In het onderwijs worden eisen gesteld aan de beheersing van de Nederlandse taal en juist daarmee heeft de doelgroep problemen. In de bovenbouw van het vo gaat het om de voorliggende exameneisen. In het mbo moeten nieuwkomers de taal voldoende beheersen om onderwijs te kunnen volgen èn gelden er eisen aan hun vooropleiding voor een opleiding vanaf mbo-niveau 2. De entree-opleiding of specifieke trajecten geven mogelijkheden.
- Er zijn grotere risico's voor specifieke doelgroepen: amv's, licht verstandelijk gehandicapten, jongeren met een beperkt leervermogen en/of grote gedragsproblematiek voor wie plaatsing in het vso passend zou zijn.

WAT LATEN DE CIJFERS ZIEN?

Het risico op uitval is groot, vooral onder de genoemde groep jongeren zonder BSN. Hoewel minderjarigen recht op onderwijs hebben, volgt twee derde van de 16-17 jarigen geen onderwijs. Bij de meerderjarigen volgt zelfs 91 procent geen onderwijs. Een groot deel van de jongeren heeft in Nederland (nog) geen onderwijs gevolgd. Voor hen die dat wel hebben gedaan is dat vaak meer dan een jaar geleden. Dat heeft te maken met verhuizingen en vooral met problemen bij de schakeling vanuit ISK naar vo of mbo (zie hierna).

MEER WETEN

Situatie in onderwijs van jongeren zonder BSN

	16-17 jaar	≥ 18 jaar	Totaal
In onderwijs	35%	9%	17%
Niet in onderwijs:	65%	91%	83%
> Startkwalificatie (sk)	0%	1%	1%
> Geen sk, eindonderwijs	0%	1%	1%
> Geen sk, vsv	65%	89%	82%
Totaal	178	436	614

Laatste jaar onderwijs van vsv'ers zonder BSN

	16-17 jaar	≥ 18 jaar	Totaal
(Nog) geen onderwijs gevolgd	43%	52%	50%
Laatste jaar 2017	19%	5%	9%
Laatste jaar 2016 of eerder	38%	43%	42%
Totaal	116	389	505

NIEUWKOMERS IN HET VO

Nieuwkomers van 12 tot 18 jaar die korter dan een jaar in Nederland zijn, worden in de regio voor maximaal twee jaar opgevangen op Ithaka ISK (515 leerlingen). Ook is er speciaal voor amv's van de COA-locatie in Leersum een tijdelijke school in Overberg (23 leerlingen).

Ithaka ISK

Bij Ithaka ISK vallen vooral jongeren zonder BSN uit en is er geen doorstroom naar het mbo. Voor de jongeren met BSN geldt een ander beeld: bijna 60 procent is in twee jaar (2016-2018) doorgestroomd naar het mbo, ongeveer 20 procent is niet meer in onderwijs.

MEER WETEN

Ithaka ISK heeft te maken met onvoorspelbaarheid en continue veranderingen in leerlingenaantallen, achtergronden en verblijfsduur. Kenmerkend zijn de grote verschillen in achtergronden, perspectief en leerniveau van de leerlingen. Leerlingen hebben veelal grote onderwijsachterstanden en moeite met de Nederlandse taal. Om de doorstroom van ISK-leerlingen naar het reguliere vo te verbeteren, hebben de vo-samenwerkingsverbanden en de scholen regionale afspraken gemaakt.

MEER WETEN

De overgang van ISK naar het vo is moeilijk en vraagt specifiek om aandacht voor de taalverwerving en de sociaal emotionele en persoonlijke problematiek van nieuwkomers. Er zijn verschillende signalen dat het realiseren van passend onderwijs voor nieuwkomers een probleem is. Er is daarom binnen de vo-scholen en samenwerkingsverbanden toenemende aandacht voor de ondersteuning van nieuwkomers, maar met verschillen in het uitgezette beleid.

NIEUWKOMERS IN HET MBO

Anders dan in het vo is er in het mbo geen landelijke regeling en bekostiging voor onderwijs aan nieuwkomers. De mbo-instellingen hebben diverse aanpakken en bedienen verschillende doelgroepen nieuwkomers. Het betreft de geïntegreerde trajecten en schakeltrajecten bij ROC Midden Nederland, maatwerktrajecten bij MboRijnland, de entree-opleiding voor Anderstaligen bij MBO Amersfoort en deelname aan het reguliere onderwijs bij MBO Utrecht.

Ook in de samenwerking met gemeenten omtrent de bekostiging van onderwijstrajecten zijn er verschillen. Er is nog grote onduidelijkheid over de invulling en effecten van de wijziging van de wet Inburgering en de verwachte 'onderwijsroute'. Gemeenten dienen samen met het onderwijs te kijken hoe dat ingevuld kan worden.

MEER WETEN

AANDACHT & ACTIE

- Over eersteopvangonderwijs in het vo zijn goede afspraken gemaakt en is er samenwerking tussen Ithaka ISK en de andere scholen. De doorstroom naar regulier vo staat echter onder druk. Er is meer aandacht en inzet nodig gericht op de ondersteuning van jongeren die met problematieken te maken hebben. Gezien de specifieke problematieken van nieuwkomers is een gezamenlijke aanpak van scholen, samenwerkingsverbanden en hulpverlening nodig.
- Minderjarige nieuwkomers die (nog) geen verblijfsstatus hebben, volgen veelal geen onderwijs. Zij hebben daar wel recht op en zijn leerplichtig. Gemeenten en onderwijs zouden moeten kijken hoe zij voor deze jongeren onderwijs mogelijk kunnen maken.
- Mbo-instellingen in de regio zetten zich in om voor anderstalige nieuwkomers passend vervolg- of eersteopvangonderwijs te bieden. In het mbo ontbreekt een landelijke voorziening of regeling hiervoor. Gemeenten en mbo-instellingen moeten - ook met het oog op de nieuwe wet Inburgering - afspraken maken om het aanbod structureel te borgen en de aansluiting tussen ISK, vo en mbo te verbeteren.
- Nieuwkomers die in het vo, vanwege taal- en onderwijsachterstanden, geen vo-diploma hebben gehaald, kunnen in principe niet in het mbo (niveau 2-4) terecht en moeten naar de entree-opleiding. Doorlopende, geïntegreerde trajecten kunnen een oplossing bieden, maar het aanbod daarvan is afhankelijk van de inzet van de mbo-instellingen, samen met vo en gemeenten. Onderzoek de mogelijkheden om structureel doorlopende leer-/ondersteuningslijnen op te zetten, vanuit ISK en vo naar mbo en naar werk.
- Monitor de schoolloopbanen van nieuwkomers, zowel statushouders als alle andere categorieën, met als doel om tot beter passende en doorlopende leer-/loopbaanlijnen te komen.

School Werkt!

Over jongeren en jongvolwassenen in de RMC-regio Utrecht

Deze publicatie is te downloaden op www.kbanijmegen.nl en www.schoolwerkt.nl